

**Euroopa Liidu
Nõukogu**

**Brüssel, 20. juuni 2016
(OR. en)**

10255/16

**COHOM 79
COPS 192
CFSP/PESC 485
CSDP/PSDC 344
FREMP 116
INF 110
JAI 579
RELEX 517**

MENETLUSE TULEMUS

Saatja:	Nõukogu peasekretariaat
Kuupäev:	20. juuni 2016
Saaja:	Delegatsioonid
Eelmise dokumendi nr:	10138/16 COHOM 72 COPS 188 CFSP/PESC 478 CSDP/PSDC 338 FREMP 111 INF 108 JAI 570 RELEX 513
Teema:	ELi aastaaruanne inimõiguste ja demokraatia kohta maailmas 2015. aastal – Temaatiline osa

Delegatsioonidele edastatakse lisas „ELi aastaaruanne inimõiguste ja demokraatia kohta maailmas 2015. aastal – Temaatiline osa“, mille nõukogu võttis vastu 20. juunil 2016 toimunud 3477. istungil.

**ELi AASTAARUANNE
INIMÕIGUSTE JA DEMOKRAATIA KOHTA
MAAILMAS 2015. AASTAL**

Temaatiline osa

(Välisasjade nõukogu, 20. juuni 2016)

Sisukord

Sisukord	2
1. Sissejuhatus	3
2. ELi inimõigustealane lähenemisviis konfliktide ja kriiside korral	11
3. Tegelemine peamiste inimõiguste ja demokraatia alaste väljakutsetega	22
4. Inimõigused ELi välispoliitikas	48

1. Sissejuhatus

Võttes arvesse Lähis-Idas ning Aasia ja Aafrika osades piirkondades valitsevat ebastabiilsust ja konflikte, sellest tingitud rändekriisi ja korduvaid tsiviilisikute vastu suunatud terrorirünnakuid, oli 2015. aasta Euroopa Liidule ja rahvusvahelisele kogukonnale üldiselt erakordsete väljakutsete aasta. ISIL/Daesh laiendas oma haaret Süüria ja Iraagi piirkondadesse, mis tõi endaga kaasa jõhkrad massikuriteod ja rünnakud inimõiguste vastu, mille sihtmärgiks olid ennekõike vähemusrühmad. Paljudes muudes maailma piirkondades täheldati tõsisid inimõiguste rikkumisi ning aktivistide ja kodanikuühiskonna ahistamise ja ründamise muret tekitavat sagenemist.

EL võttis 2015. aastal vastu uue **ELi inimõiguste ja demokraatia tegevuskava (2015–2019)**,¹ milles visandatakse ELi prioriteedid ja strateegia järgmiseks viieks aastaks. Kõnealuse tegevuskava eesmärk on jätkata **2012. aasta inimõiguste ja demokraatia strateegilise raamistiku**² rakendamist ning teha seda piisava paindlikkusega, et olla võimeline reageerima uutele väljakutsetele. Samuti on tegevuskava eesmärk paremini tegeleda probleemidega sihipärase meetmete kaudu ning kasutada selleks süstemaatiliselt ja kooskõlastatult kõiki ELi vahendeid, eriti ELi suuniseid, töövahendeid ja muid kokkulepitud seisukohti ning mitmesuguseid välistegevuse rahastamisvahendeid, eelkõige demokraatia ja inimõiguste Euroopa rahastamisvahendit. Tegevuskava koostamisel tugineti ühisteatisele „Inimõigused ELi tegevuskava keskmes“,³ mille esitasid kõrge esindaja ja Euroopa Komisjon.

¹ *ELi inimõiguste ja demokraatia tegevuskava:*
http://eeas.europa.eu/human_rights/docs/eu_action_plan_on_human_rights_and_democracy_en.pdf . Uus tegevuskava on jagatud järgmisse **viide peatükki**: **I.** Kohalike osalejate isevastutuse suurendamine **II.** Inimõigustega seotud probleemide käsitlemine **III.** Tervikliku inimõiguslase lähenemisviisi tagamine konfliktide ja kriiside korral **IV.** Suurema sidususe ja järjepidevuse edendamine ning **V.** Tõhusam ELi inimõiguste ja demokraatia toetamise poliitika.

² Euroopa Liidu Nõukogu, *Inimõigused ja demokraatia: ELi strateegiline raamistik ja tegevuskava*, 11737/12, 25. juuni 2012:

<http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-11737-2012-INIT/en/pdf> ,

³ JOIN(2015) 16 final:

<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/PDF/?uri=CELEX:52015JC0016&rid=2>

ELi inimõiguste eriesindaja Stavros Lambrinidis, kes nimetati ametisse 2012. aastal, jätkas oma tööd kõrge esindaja / komisjoni asepresidendi alluvuses inimõiguste sidususe, tõhususe ja nähtavuse suurendamise nimel ELi välispoliitikas. 2015. aastal pandi rõhku eelkõige ELi inimõigustealase koostöö tugevdamisele nende strateegiliste partneritega, kes on piirkondlikul ja mitmepoolset tasandil olulisel määral esindatud, sealhulgas kordusvisiitide kaudu Mehhikosse, Brasiiliasse, Hiinasse ja Lõuna-Aafrikasse; rohkem pöörati tähelepanu ELi naabrusele, sealhulgas esmaviisiitide kaudu Marokosse ja Aserbaidžaan; jätkati jõulist koostööd väljavalitud üleminekuriikidega, sealhulgas Myanmar/Birma ja Bahreiniga, ning alustati esimest inimõiguste arutelu Kuubaga; laiendati ELi koostööprofiili ÜRO ja piirkondlike inimõiguste mehhanismidega, et soodustada piirkondlikku isevastutust ning edendada inimõiguste universaalsust, sealhulgas esimese inimõigustealase poliitikadialoogi alustamise kaudu Kagu-Aasia Maade Assotsiatsiooni (ASEAN) inimõiguste mehhanismidega ning koostöö süvendamise kaudu Aafrika Liiduga.

Teemade osas pani ELi inimõiguste eriesindaja endiselt suurt rõhku inimõiguste kaitsjate ja kodanikuühiskonna mõjuvõimu suurendamisele ning sellele, et tegeleda nende üha raskemaks muutuva olukorraga paljudes riikides. 2015. aastal oli mitme missiooni ja järelkontakti puhul põhitähelepanu all keskendumine valitsusväliste organisatsioonide mahasurumiste lõpetamisele ja uute valitsusväliste organisatsioonide piiravate seaduste kaotamisele, inimõiguste kaitsjate vabastamiseks tehtav töö, tõhusamate toetusmehhanismide loomine ning püüdlused taastada nimetatud küsimuste käsitlemiseks vajalik dialoog.

2015. aastal püüdis ELi inimõiguste eriesindaja oma visiitide kaudu peaaegu kahekümnesse riiki, arvukatel kõrgetasemelistel mitmepoolsetel kohtumistel peetud ettekannete ning kohtumiste kaudu valitsuste, rahvusvaheliste organisatsioonide ja kodanikuühiskonna sadade peamiste sidusrühmadega suurendada ka ELi tõhusust ja nähtavust väljapaistva inimõigustealase partnerina maailmas ning seista ELi peamiste prioriteetide eest, nende seas sõna- ja ühinemisvabadus, naiste ja laste õigused, piinamise vastane võitlus, mittediskrimineerimine, surmanuhtluse kaotamine, majanduslikud, sotsiaalsed ja kultuurilised õigused, äritegevus ja inimõigused ning inimõiguste rikkumiste eest vastutuse võtmise edendamine.

Mitmepoolsel tasandil jätkas EL inimõiguste üldise edendamise ja kaitse häälekat propageerimist, tehes eelkõige tööd ÜRO Peaassamblee kolmandas komitees ja ÜRO Inimõiguste Nõukogus, kuid samuti ÜRO eriagentuurides, näiteks Rahvusvahelises Tööorganisatsioonis (ILO). Selles kontekstis edendas EL oma temaatilisi ja riikide prioriteete ning tegi oma eesmärkide saavutamiseks koostööd kõigi piirkondade riikidega. EL toetas samuti inimõiguste arvessevõtmist ÜRO töös laiemalt ning edendas inimõigustel põhinevat lähenemisviisi säästva arengu eesmärkidele, mis võeti vastu 2015. aasta septembris säästva arengu tegevuskavas aastani 2030. Veebruaris võttis nõukogu vastu järeldused ELi prioriteetide kohta ÜRO inimõigusi käsitlevatel foorumitel⁴. EL jätkas iga-aastase strateegilise töökava, ELi liikmesriikidega koormuse jagamise korra ning sihipärase teavitustegevuse kasutamist, et muuta oma osalus kõnealustel foorumitel veelgi tõhusamaks. EL jätkas samuti tihedat koostööd ÜRO inimõiguste ülemvoliniku büroo, Euroopa Nõukogu ning Euroopa Julgeoleku- ja Koostööorganisatsiooniga (OSCE).

⁴ 6012/16: <http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-6012-2016-INIT/et/pdf> .

ELi vahendid

Inimõiguste edendamiseks ja kaitsmiseks on ELi käsutuses terve rida poliitikameetmeid, töövahendeid ja rahastamisvahendeid. Need hõlmavad avalikku diplomaatiat (ELi avaldused ja deklaratsioonid), diskreetsemaid diplomaatilisi vahendeid (demaršid⁵ ja poliitilised dialoogid), kuid samuti inimõigustealaseid suuniseid ja inimõigustealaseid riigistrateegiaid, korrapäraseid inimõigustealaseid dialooge ning finantskoostöö projekte, sealhulgas toetus kodanikuühiskonnale. EL püüab parimate tulemuste saavutamiseks tagada kõnealuste vahendite parima koosmõju, st kasutada neid kõige tõhusamal viisil ja üksteisega seostatult. Inimõiguste küsimused ei tohiks piirduda näiteks üksnes inimõigustealaste dialoogidega, vaid need tuleks lisada teiste kohtumiste, sealhulgas poliitiliste või muude dialoogide (näiteks viisanõude kaotamise üle) ja tippkohtumiste päevakorda.

Inimõigustealased suunised: EL võttis vastu 11 suunist,⁶ milles sätestatakse välistegevuse prioriteetsed valdkonnad. Kõige viimasena vastu võetud suunised käsitlevad usu- ja veendumusvabadust ning sõnavabadust internetis ja mujal. Eeskätt on need kavandatud praktilise vahendina, mis suunaks ELi osalejaid kogu maailmas ELi inimõigustealaste prioriteetide kohalikul tasandil rakendamisel. Suuniseid ajakohastatakse korrapäraselt.

Inimõigustealased riigistrateegiad: need strateegiad koostatakse suures ulatuses ELi delegatsioonide poolt kohalikul tasandil ning need põhinevad vastava riigi inimõiguste olukorra analüüsil. Need strateegiad on kesksel kohal, et aidata tagada poliitika sidusust. Neis määratakse kindlaks esmatähtsad prioriteedid ELi inimõiguste ja demokraatia alaste meetmete vallas, määratletakse pika- ja lühiajalised peamised eesmärgid ning kirjeldatakse konkreetseid tegevusi, mida tuleb nende eesmärkide saavutamiseks vastavas riigis ellu viia.

⁵ Demarš on diplomaatilise esindamise üks vorm. Tegu on formaalse lähenemisega kolmanda riigi või rahvusvahelise organisatsiooni esindajale veenmise või teavitamise eesmärgil või selleks, et hankida teavet valitsuse ametlike seisukohtade kohta konkreetsel teemal. See võib toimuda kirjalikult või suuliselt.

⁶ Täieliku nimekirja 11 ELi inimõigustealasest suunistest leiab siit: http://eeas.europa.eu/human_rights/docs/index_en.htm.

Inimõigustealased dialoogid: Aastate jooksul on käivitatud inimõigustealased dialoogid üha rohkemate riikidega. Nende eesmärgid hõlmavad järgmist: arutada vastastikust huvi pakkuvaid küsimusi ja tõhustada inimõiguste valdkonnas koostööd mitmepoolsetel foorumitel, näiteks Ühinenud Rahvaste Organisatsioonis, ning võimaldada ELil jagada partnerriikidega oma muret inimõiguste rikkumiste pärast, koguda teavet ja püüda parandada inimõiguste olukorda asjaomastes partnerriikides. Need dialoogid on ELi jaoks peamised vahendid, mille abil teha kahepoolset koostööd inimõiguste alal, sealhulgas sellistel konkreetsetel teemadel nagu piinamine, surmanuhtlus, usu- ja veendumusvabadus, sõnavabadus internetis ja mujal, puuded, naiste ja laste õigused, tööalased aluspõhimõtted ja põhiõigused ning koostöö mitmepoolsetel foorumitel.

2015. aastal pidas EL ametlikke inimõigustealaseid dialooge ja konsultatsioone 34 partnerriigi ja piirkondliku rühmaga. Dialooge jätkati Egiptuse ja Tuneesiaga (mõlema riigiga toimus viimane dialoog 2010. aastal) ning esimest korda pärast 2009. aastat Valgevenega. Lisaks alustasid ELiga dialoogi paljud 79st Aafrika, Kariibi mere ja Vaikse ookeani piirkonna riigist, kes on Cotonou lepingu osalised.

Enne inimõigustealaseid dialooge peetakse Brüsselis ja dialoogi toimumisriigis konsultatsioone kodanikuühiskonnaga. Samuti antakse ülevaade dialoogi tulemuste kohta. Lisaks poliitikafoorumitele ja poliitilistele dialoogidele toimuvad kogu aasta jooksul kodanikuühiskonna organisatsioonidega tehnilised kohtumised, kus EL jagab teavet tegevuste ja poliitikavaldkondade kohta. 2015. aasta mais korraldati uuenduslik algatus **Tuneesiaga**, et alustada kolmepoolset kohtumist kodanikuühiskonna, Tuneesia valitsuse ja ELi vahel, vahetult pärast ELi ja Tuneesia inimõigustealast dialoogi.

EL ÜRO inimõigusi käsitlevatel foorumitel

ELi ja ÜRO partnerlus inimõiguste valdkonnas. EL on tõsiselt pühendunud inimõigustega tegelevatele ÜRO organitele ja propageerib vajadustele vastavat, tõhusat ja mõjusat ÜRO inimõiguste süsteemi. EL toetab ÜRO inimõiguste ülemvolinikku ja tema töötajaid nende ülemaailmses inimõigustealases töös. EL edendab täielikku koostööd ÜRO Inimõiguste Nõukogu erimenetlustega, sealhulgas tagades volitatud esindajatele takistamatu juurdepääsu ja kontakti üksikisikute ja kodanikuühiskonnaga. EL on vankumatult pühendunud ÜRO lepingu alusel loodud organitele ja tugineb oma riigipõhises töös nende organite järeldustele ja soovitudele. EL toetab samamoodi inimõiguste olukorra üldist korrapärasest läbivaatamist ning kutsub kõiki riike üles tegema selle protsessi raames täielikku koostööd, sealhulgas tagades soovitude põhjal järeelmeetmete võtmise.

ÜRO Peaassamblee 70. istungjärg, kolmas komitee. 2015. aasta oktoobris/novembris kohtunud ÜRO Peaassamblee 70. istungjärgu kolmas komitee (sotsiaal-, humanitaar- ja kultuuriküsimused) tegeles ligikaudu 60 resolutsiooniga ning EL oli väga aktiivne, esitades üheksa ametlikku avaldust ning võttes sõna rohkem kui 45 interaktiivses dialoogis ÜRO ametnike, inimõiguste volitatud esindajate ja inimõiguste ülemvolinikuga. EL esitas algatused usu- ja veendumusvabaduse, lapse õiguste (koos GRULACiga⁷), Korea Rahvademokraatliku Vabariigi (koos Jaapaniga) ja Myanmar/Birma kohta, mis kõik võeti vastu märkimisväärse toetusega, ning samuti toetas EL mitut partneralgatust, sealhulgas resolutsioone Iraani, Süüria ja inimõiguste kaitsjate kohta.

ÜRO Inimõiguste Nõukogu 28.–30. istungjärg ja kaks erakorralist istungjärku

2015. aasta oli ÜRO Inimõiguste Nõukogu jaoks järjekordne töörohke aasta, kus lisaks kolmele korralisele istungjärgule peeti kaks erakorralist istungjärku: üks 1. aprillil terrorirühmituse Boko Harami poolt toime pandud terrorirünnakute ja inimõiguste rikkumiste ja vägivalda tõttu ning teine 17. detsembril inimõiguste olukorra jätkuva halvenemise ennetamiseks Burundis.

⁷ GRULAC – Ladina-Ameerika ja Kariibi mere riikide rühm.

Rahvusvaheline Tööorganisatsioon (ILO), Rahvusvaheline Töökonverents ja haldusnõukogu:

2015. aastal tegi EL Rahvusvahelisele Tööorganisatsioonile 55 avaldust 104. Rahvusvahelisel Töökonverentsil, haldusnõukogu 323., 324. ja 325. istungjärgul ning kahel kolmepoolsel kohtumisel. EL ja selle liikmesriigid toetasid töölaseid aluspõhimõtteid ja põhiõiguseid, säästvat arengut, töökaitset, eelkõige vastuvõetamatute töövormide eest, ning inimväärse töö nimel tehtud edusammude jälgimist. Nad käsitlesid tööõiguse põhireeglite rikkumisi sunniviisilise töö osas Eritreas, Mauritaanias, Myanmaris ja Kataris, laste töö osas Kambodžas ja Kamerunis ning ühinemisvabaduse osas Bangladeshis, Valgevenes, Fidžis, Guatemalas ja Svaasimaal. EL toetas samuti tugevalt ILO ainulaadse standardite järelevalve mehhanismi tööd.

Demokraatia ja inimõiguste Euroopa rahastamisvahend (EIDHR)

Demokraatia ja inimõiguste Euroopa rahastamisvahend (EIDHR) on üks peamistest välisrahastamisvahenditest, mida kasutatakse demokraatia ja inimõiguste edendamiseks ja toetamiseks kogu maailmas. Kuna EIDHRI kõige tugevamaks küljeks on suutlikkus toimida ilma vastuvõtva riigi nõusolekuta, on EIDHR võimeline keskenduma tundlikele küsimustele ja innovaatilistele lähenemisviisidele ning tegema otsest koostööd isoleeritud või marginaliseeritud kodanikuühiskonna organisatsioonidega.

Võrreldes EIDHRiga 2007–2013 on EIDHRI 2014–2020 kohandatud võtma arvesse uusi olusid, selle fookus on strateegilisem ning seda on menetluslikult lihtne kasutada. EIDHRI eelarvet suurendati ning seega on ELil võimalik anda rohkem toetust, et arendada elujõulisi kodanikuühiskondi ja nende erilist rolli peamiste osalejatena positiivsete muutuste loomisel inimõiguste ja demokraatia toetamise valdkonnas. See hõlmab ELi suutlikkuse suurendamist, et reageerida kiiresti inimõigustega seotud hädaolukordadele, ning suuremat toetust rahvusvahelistele ja piirkondlikele inimõiguste kaitse mehhanismidele.

Toetust antakse ka valimisvaatlusmissioonide läbiviimiseks, nende soovitud järelemeetmete võtmiseks ning demokraatlike ja valimisprotsesside parandamiseks. Samuti on paremini määratletud EIDHRI konkreetsed eesmärgid seoses inimõiguste kaitsmise ja demokraatlike protsesside toetamisega, sealhulgas eelkõige:

- tugevamalt sõnastatud kodanikuühiskonna roll, sealhulgas konkreetne viide koostööle kodanikuühiskonna ja kohalike ametivõimude ning asjakohaste riigiasutuste vahel;
- tugevam rõhuasetus kõikidele haavatavatele rühmadele (rahvus-, etnilised, usulised ja keelelised vähemused, naised, lesbid, geid, biseksuaalid, trans- ja intersoolised inimesed (LGBTI), põlisrahvad);
- tugevam rõhuasetus majanduslikele, sotsiaalsetele ja kultuurilistele õigustele.

2. ELi inimõigustealane lähenemisviis konfliktide ja kriiside korral

Inimõiguste integreerimine konfliktide ennetamisse, kriisiohjesse ja üleminekuperioodi õigusemõistmisse.

2015. aastal mõjutasid konflikt ja kriis miljonite tsiviilisikute elusid. Paljude relvakonfliktide puhul on inimõiguste ja rahvusvahelise humanitaarõiguse tõsised rikkumised tavalised. ELi pühendumine inimõigustele hõlmab inimõigustega seotud kaalutluste lisamist kõikidesse neid küsimusi käsitlevatesse poliitikavaldkondadesse ja rahastamisvahenditesse.

EL tegi 2015. aastal täiendavaid samme selleks, et integreerida oma inimõiguste ja soolise võrdõiguslikkuse alane poliitika **ühise julgeoleku- ja kaitsepoliitika (ÜJKP) missioonide ja operatsioonide** planeerimisse, rakendamisse, läbiviimisse ja hindamisse.

Kooskõlas 2013. aasta kriisiohjamismenetlustega⁸ käsitleti inimõiguste ja soolise võrdõiguslikkuse küsimusi uute missioonide ja operatsioonide planeerimise protsessis ning inimõiguste ja sooküsimuste olukorra analüüs lisati ÜJKP planeerimisdokumentidesse. 2015. aastal olid enamikes ÜJKP missioonides ja operatsioonides inimõiguste ja sooküsimuste nõunikud või kontaktpunktid. Nõunike ja kontaktpunktide ülesanded hõlmavad nii inimõiguste ja sooküsimuste integreerimist missiooni või operatsiooni töösse kui ka konkreetsete tegevuste elluviimist.

Inimõigused ja soolise võrdõiguslikkuse teema lisatakse ka ÜJKP valdkonna koolitustesse, st ÜJKP sissejuhatavasse koolitusse, lähetamiseelsesse koolitusse ja julgeolekusektori reformi teemalistesse kursustesse, mida erinevad liikmesriigid korraldavad Euroopa Julgeoleku- ja Kaitsekolledži raames. Inimõiguseid ja sooküsimusi rõhutatakse samuti kõrgetasemelistel ja missioonide kõrgete juhtide kursustel. Euroopa Julgeoleku- ja Kaitsekolledži ja liikmesriikide algatuste kaudu pakutakse ka erikoolitusi inimõiguste, sooküsimuste, laste ja relvakonfliktide, tsiviilisikute kaitse ja konfliktide ennetamise teemal.

⁸ 7660/2/13 REV 2:
<http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-7660-2013-REV-2/en/pdf> .

2015. aastal etendas **EL** märkimisväärsel osa president Petro Porošenko poolt 2015. aasta augustis heaks kiidetud Ukraina riikliku inimõiguste strateegia ja selle rakendamise tegevuskava (2016–2020) väljatöötamisel, sealhulgas **ELi nõuandemissiooni Ukraina tsiviiljulgeoleku sektori reformiks** (EUAM Ukraine) poolt pakutud tehnilise nõustamise vormis. EUAMi nõunikud osalesid töörühmades ja esitasid soovitusi, mis lisati tegevuskava lõplikusse teksti. EUAMi peamine panus hõlmas nõuandeid selle kohta, kuidas võidelda piinamise ja ebainimliku kohtlemisega, kaitsta vangide õigusi, viia läbi vanglasüsteemi põhireforme, tagada õigus õiglasele kohtumenetlusele, õigus eraelu puutumatusle ning rahumeelse kogunemise vabadus. EUAM seisis soolise võrdõiguslikkuse, Istanbuli konventsiooni (naistevastase vägivalla ja perevägivalla ennetamise ja tõkestamise kohta) ratifitseerimise ning ÜRO Julgeolekunõukogu resolutsiooni 1325 (mis käsitleb sõja mõju naistele ja naiste rolli konfliktide lahendamisel) rakendamiseks mõeldud riikliku tegevuskava vastuvõtmise eest.

2015. aasta novembris võttis nõukogu vastu **üleminekuperioodi õigusemõistmise** toetamist käsitlevad järeldused ja ELi poliitikaraamistiku⁹. Sel moel sai EList esimene piirkondlik organisatsioon, kellel on olemas sihtotstarbeline strateegia üleminekuperioodi õigusemõistmise jaoks. Poliitikaraamistik näitab ELi pühendumust üleminekuperioodi õigusemõistmisele ja tugevdab ELi töö järjepidevust. Samuti annab poliitikaraamistik suuniseid ELi ja selle liikmesriikide töötajatele.

Praktilisel tasandil oli EL kohapeal jätkuvalt aktiivne, aidates üleminekuriike kriisile reageerimise, konfliktide ennetamise, konfliktijärgse taastumise, julgeoleku ja arengu alaste jõupingutuste kaudu. Teema tõstatati enam kui tosinas poliitilises dialoogis partnerriikidega 2015. aastal. Oktoobris nimetati ametisse ELi esindaja Colombia rahuprotsessi jaoks, et abistada riiki 23. septembril saavutatud rahukokkuleppe rakendamisel. Kogu aasta vältel korraldati ka koolitusi üleminekuperioodi õigusemõistmise vallas töotavale ELi ja liikmesriikide personalile.

⁹ 13576/15: <http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-13576-2015-INIT/et/pdf> .

EL oli endiselt üleminekuperioodi õigusemõistmise algatuste üks suurimaid rahalisi toetajaid maailmas, rahastades õigusemõistmist, tõe otsimise algatusi, institutsioonilist reformi ja heastamisprogramme, sealhulgas toetades kodanikuühiskonda ja ohvrite rühmitusi. 2015. aastal rahastati mitmesuguseid projekte, alates väikesest katseprojektist Kongo Demokraatlikus Vabariigis (KDV), millega toetatakse ohvrite juurdepääsu õiguskaitsele, kuni prokuröride koolitamise ja teavituskampaaniate laialdase toetamiseni endise Jugoslaavia asjade rahvusvahelise kriminaalkohtu jaoks. EL toetas ka ohvrite juurdepääsu õigusemõistmisele sootundlikku üleminekuperioodi õigusemõistmist käsitleva ülemaailmse programmi kaudu, mida rakendatakse üheskoos ÜRO Soolise Võrdõiguslikkuse ja Naiste Õiguste Edendamise Agentuuriga.

EL jätkas üleminekuperioodi õigusemõistmise toetamise alal tihedat koostööd ÜRO (eelkõige tõe, õigusemõistmise, heastamise ja mittekordumise tagamise eriraportööri), piirkondlike organisatsioonide ning kodanikuühiskonnaga.

EL jätkas oma jõupingutusi, et tagada genotsiidi, sõjakuritegude ja inimsusvastaste kuritegude toimepanijate vastutusele võtmine nende tegude eest ning seada hirmutegude ohvrite jaoks jalule õiglus. Sellega seoses toetas EL jätkuvalt **Rahvusvahelist Kriminaalkohtut**,¹⁰ eelkõige pakkudes kohtule poliitilist toetust mitmepoolsetel foorumitel, näiteks ÜRO Julgeolekunõukogus ja ÜRO Inimõiguste Nõukogus. EL on andnud rahalist abi kõnealusele kohtule ja nendele kodanikuühiskonna osapooltele, kes toetavad kohtu kaalutlusi.

Üks näide sellisest toetusest on olnud ELi jätkuv töö Rooma statuudi universaalsuse nimel ning Rahvusvahelise Kriminaalkohtu mandaadi parema mõistmise edendamiseks. EL on jätkuvalt teinud kõik endast oleneva, et edendada seda protsessi kolmandate riikidega, eelkõige oma inimõigustealaste dialoogide käigus, süstemaatiliste demaršikampaaniate kaudu üle kogu maailma, korraldades teemakohaseid kohalikke või piirkondlikke seminare, lisades süstemaatiliselt kohut käsitleva sätte kolmandate riikidega sõlmitavatesse lepingutesse, julgustades Rahvusvahelise Kriminaalkohtu statuudi ratifitseerimist või sellega ühinemist ning pakkudes abi selle rakendamisel või andes rahalist toetust kodanikuühiskonna organisatsioonidele, kes toetavad Rooma statuudi universaalsust.

¹⁰ Kooskõlas nõukogu 21. märtsi 2011. aasta otsusega 2011/168/ÜVJP ning 2006. aasta koostöö ja abistamise kokkuleppega.

EL ja selle liikmesriigid on etendanud juhtrolli jõupingutustes tugevdada koostööd kohtuga. Eelkõige võttis EL järjepidevalt meetmeid, et julgustada riikide täielikku koostööd Rahvusvahelise Kriminaalkohtuga, sealhulgas julgustades vahistamismääruste kiiret täitmist. ELi reaktsioon Rahvusvahelise Kriminaalkohtuga koostöö tegemisest hoiduvatele kolmandatele riikidele keskendus eelkõige sellele, kuidas EL ja tema liikmesriigid saavad reageerida koostöö tegemisest hoidumisele, püsivale või korduvale koostöö tegemisest hoidumisele, ning sellele, millal vältida mittevajalikke kontakte üksikisikutega, kelle suhtes viiakse täide Rahvusvahelise Kriminaalkohtu väljastatud vahistamismääruseid. Üheks näiteks on ELi reaktsioon Sudaani presidendi Al-Bashiri visiidile Lõuna-Aafrikasse 2015. aasta juunis¹¹.

Lisaks oli EL jätkuvalt täielikult pühendunud Rooma statuudis sätestatud täiendavuse põhimõtte rakendamisele. Selleks andis EL tegevusjuhiseid, kuidas kaotada lõhe rahvusvahelise õiguse ja riiklike kohtusüsteemide vahel. Näiteks Côte d'Ivoire'is panustas EL õigus- ja kinnipidamis sektori tugevdamisse. Eritähelepanu pöörati kohtusüsteemi rehabiliteerimisele, et võimaldada kodanikele võrdset juurdepääsu.

EL oli endiselt **rahvusvahelise humanitaarõiguse** ja humanitaarpõhimõtete oluline toetaja. Näiteks kutsus ELi humanitaarabi ja kriisiohjamise volinik Christos Stylianides oma 25. augusti ja 2. septembri 2015. aasta avaldustes Rahvusvahelise Punase Risti Komitee vastu toimunud rünnakute kohta kõiki konfliktipooli üles austama rahvusvahelist humanitaarõigust ja lõpetama humanitaarabitöötajate ründamise. Oma 18. septembri 2015. aasta avalduses tsiviilelanikkonnaga piirkondade ründamise kohta Aleppos Süürias mõistis volinik hukka kõik valimatud rünnakud tsiviilisikute vastu ning kutsus kõiki konfliktipooli tungivalt üles austama rahvusvahelist humanitaarõigust ja tsiviilisikute kaitset. Samamoodi kutsus volinik oma avalduses, mis käsitleb 3. oktoobril 2015 toimunud õhurünnakuid Piirideta Arstide haigla vastu Kunduzis (Afganistan), kõiki konfliktipooli üles austama rahvusvahelist humanitaarõigust ja tagama, et tervishoiuasutused ja humanitaarabitöötajad on kaitstud.

¹¹ 150614_02_en, Brüssel, 14.6.2015.
http://eeas.europa.eu/statements-eeas/2015/150614_02_en.htm .

EL rakendas jätkuvalt rahvusvahelist humanitaarõigust käsitlevaid ELi 2005. aasta suuniseid (ajakohastatud 2009. aastal), milles sätestatakse töövahendid Euroopa Liidule ning selle institutsioonidele ja asutustele rahvusvahelise humanitaarõiguse järgimise edendamiseks. Suuniste eesmärk on ka edendada rahvusvahelise humanitaarõiguse järgimist kolmandate riikide ja valitsusväliste osalejate poolt. EL jätkas tööd edasise osaluse nimel põhilistes rahvusvahelise humanitaarõiguse alastes õigusaktides ja muudes asjakohastes õigusaktides, mis mõjutavad rahvusvahelist humanitaarõigust¹².

Rahvusvahelise humanitaarõiguse rakendamise parandamiseks riiklikul tasandil jätkas EL riikide toetamist nende jõupingutustes võtta vastu riiklikke õigusakte riikide rahvusvahelisest humanitaarõigusest tulenevate kohustuste kohta. Näiteks innustas EL Iraagi valitsust ühinema Genfi konventsioonide II lisaprotokolliga, mis võimaldab rahvusvahelise humanitaarõiguse täielikku rakendamist relvastatud sisekonflikti kontekstis. EL rahastas samuti programme, et aidata rajada tõhusaid ja vastutustundlikke julgeolekusektoreid ja kohtusüsteeme.

EL jätkas rahvusvahelise humanitaarõiguse levitamise ja selleteemaliste koolituste edendamist ning toetas ELi siseselt ja kolmandates riikides rahvusvahelist humanitaarõigust käsitlevaid publikatsioone, mis olid suunatud eelkõige riikide ametivõimudele, relvastatud valitsusvälistele osalejatele ja humanitaarabitöötajatele. Näiteks Somaalias ja Malis läbi viidud ELi väljaõppemissioonide koolituskava sisaldab inimõigustealase õiguse ja rahvusvahelise humanitaarõiguse alaseid koolitusi.

Rahvusvaheline Punase Risti Komitee (RPRK) oli jätkuvalt oluline partner rahvusvahelise humanitaarõiguse alase koolituse pakkumisel ja rahvusvahelise humanitaarõiguse levitamisel ning sai ELilt sel eesmärgil jätkuvalt rahalist abi.

¹² Austades täielikult ELile Euroopa Liidu lepinguga ja Euroopa Liidu toimimise lepinguga, mida on muudetud Lissaboni lepinguga, rahvusvahelise humanitaarõiguse küsimustes antud pädevusi ja talle kehtestatud piiranguid.

8.–10. detsembril 2015 toimunud **Rahvusvahelise Punase Risti ja Punase Poolkuu Liikumise 32. konverentsi** raames esitasid EL, tema liikmesriigid ja Euroopa Liidu rahvuslikud Punase Risti seltsid mitu kõrgete eesmärkidega ühislubadust¹³. Nende lubaduste eesmärk on muu hulgas tugevdada rahvusvahelise humanitaarõiguse järgimist, tugevdada rahvusvahelist humanitaarõigust, mis kaitseb vabadusest ilma jäetud isikuid, edendada ja levitada rahvusvahelist humanitaarõigust ning suurendada austust meditsiiniliste missioonide vastu ja kaitsta neid relvakonflikti korral või muus hädaolukorras ning ennetada seksuaalset ja soolist vägivalda ja reageerida sellele relvakonflikti korral või katastroofide ja muude hädaolukordade järel.

Rändajad, pagulased ja varjupaigataotlejad

2015. aastal seisis EL silmitsi enneolematute pagulas-, varjupaigataotlejate ja ebaseaduslike rändajate voogudega – sealjuures suurenes märkimisväärselt rändeprotsessis osalevate laste osakaal –, mille tulemuseks oli humanitaarkriis Vahemere piirkonnas ja Lääne-Balkani rändeteel, sealhulgas jätkusid traagilised hukkumised merel.

¹³ <http://rcrcconference.org/international-conference/pledges/> .

Sellise suure väljakutsega silmitsi seistes on EL püüdnud tagada, et ta seab reageerimisel esmatähtsale kohale inimõiguste kaitsmise. Euroopa Ülemkogu nõustus oma 23. aprilli avalduses¹⁴ ja 25.–26. juuni järeldustes,¹⁵ et humanitaarkriis on vaja lahendada kiiresti ja tulemuslikult, töötades samal ajal välja keskmise pikkusega ja pikaajalise strateegia ning tugevdades koostööd kolmandate päritolu- ja transiidiriikidega. Euroopa rände tegevuskava,¹⁶ mille Euroopa Komisjon võttis vastu mais, seab inimõiguste austamise iga tegevussamba puhul esikohale. Valletta tippkohtumisel 11.-12. novembril kokku tulnud Aafrika ja Euroopa juhid toonitasid rändajate inimõiguste kaitsmise olulisust ning kõnealusel tippkohtumisel vastu võetud tegevuskava¹⁷ sisaldab mitmeid sellekohaseid konkreetseid kohustusi, muu hulgas: õiguskaitse kättesaadavuse parandamine, õigusabi, tunnistajakaitse, pagulaste, rändajate ja varjupaigataotlejate tervisekaitse ja sotsiaalsühholoogiline toetamine; riikide toetamine nende jõupingutustes ühineda 1951. aasta pagulasseisundi konventsiooniga ja selle 1967. aasta protokolliga ning täita neid; vastuvõtivate riikide kaitsevõime suurendamine ning ebastabiilsust süvendavate inimõiguste rikkumistega tegelemine. Samamoodi kinnitati kindlat kavatsust austada rändajate ja pagulaste väärikut ja nende inimõigusi Vahemere idaosa ja Lääne-Balkani rändetee teemalisel kõrgetasemelisel konverentsil, mis toimus 8. oktoobril Luxembourgis, ning see kavatsus muudeti konkreetseteks operatiivseteks meetmeteks 25. oktoobril vastu võetud juhtide avalduses Lääne-Balkani rändeteel liikuvate pagulasvoogude kohta¹⁸.

¹⁴ 204/15: <http://www.consilium.europa.eu/et/press/press-releases/2015/04/23-special-euco-statement/> .

¹⁵ 500/15: <http://www.consilium.europa.eu/et/press/press-releases/2015/06/26-euco-conclusions/> .

¹⁶ COM(2015) 240 final: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/PDF/?uri=CELEX:52015DC0240&qid=1465546809512&from=ET> .

¹⁷ 809/15: <http://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2015/11/12-valletta-final-docs/> .

¹⁸ http://ec.europa.eu/news/2015/docs/leader_statement_final.pdf .

Inimõigused on juba pikka aega olnud esmatähtsal kohal ELi koostöös kolmandate riikidega üldise välisrände poliitika alal (rände ja liikuvuse suhtes võetud üldine lähenemisviis¹⁹), mis valdkondadevahelise küsimusena hõlmab rändajate ja pagulaste inimõigusi. 2015. aastal jätkas EL partnerriikides toetuse andmist projektidele, millega parandatakse rändajate kinnipidamistingimusi; tegevustele, millega parandatakse saatjata lastest rändajate kohtlemist; suutlikkuse suurendamise projektidele, millega toetatakse paremate pagulaskaitse süsteemide väljatöötamist, ning projektidele, millega parandatakse õiguskaitse kättesaadavust rändajatele. Osana 9. septembri rändepaketist eraldas Euroopa Komisjon 1,8 miljardit eurot ELi Aafrika usaldusfondi²⁰ loomiseks, mis muu hulgas rahastab projekte, mis tagavad rändajate, pagulaste ja varjupaigataotlejate parema kaitse ning toetavad neid vastuvõtvaid kogukondi. Süüria kriisile reageerimiseks loodud Euroopa Liidu piirkondlik usaldusfond²¹ (Madadi fond) võttis oma esimese reageerimise paketi (väärtusega 390 miljonit eurot) vastu 2015. aastal. Sellest usaldusfondist antakse abi ligikaudu 1,5 miljonile Süüria pagulasele, samuti vastuvõtivatele kogukondadele Jordaania, Liibanonis ja Türgis, keskendudes haridusele, vastupanuvõimele ja kohalikule arengule, tervisele, veele ja kanalisatsioonile ja toiduga kindlustatusele ning olles suunatud eelkõige lastele ja noortele. 2015. aasta novembris käivitas EL Türki pagulasrahastu, millest antakse kolm miljardit eurot Süüria pagulaste toetamiseks Türgis. EL jätkas Süüriast pärit pagulastele suunatud piirkondliku arengu- ja kaitseprogrammi toetamist Iraagis, Jordaania ja Liibanonis ning 2015. aastal käivitati kaks uut piirkondlikku arengu- ja kaitseprogrammi Aafrika Sarve piirkonnas ja Põhja-Aafrikas. Rändajate ja pagulaste inimõiguste kaitsmine on nende programmide keskne element.

EIDHRi 2015. aasta ülemaailmsel projektikonkursil eraldati 5 miljonit eurot projektidele rändajate, sealhulgas kolmandates riikides asuvate varjupaigataotlejate ning riigisiseste põgenike ja kodakondsuseta isikute inimõiguste toetuseks. Sellega täiendati 2014. aastal käivitatud 11,5 miljoni euro suurust ülemaailmset kodanikuühiskonna meedet, mis keskendus kaitsetute rändajate ja inimkaubanduse ohvrite õiguste kaitsmisele ja edendamisele.

¹⁹ <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/PDF/?uri=CELEX:52011DC0743&from=ET> .

²⁰ http://ec.europa.eu/europeaid/regions/africa/eu-emergency-trust-fund-africa_en .

²¹ http://ec.europa.eu/enlargement/neighbourhood/countries/syria/madad/index_en.htm .

Aasta jooksul jätkati rändajate õiguste küsimuste süstemaatilist käsitlemist inimõigustealastes poliitikadialoogides partnerriikidega ning liikuvuspartnerlused on andnud raamistiku inimõiguste küsimuste süstemaatiliseks käsitlemiseks kolmandate riikidega peetavates rändepoliitika teemalistes dialoogides. Nüüdseks on loodud kaheksa sellist liikuvuspartnerlust ning läbirääkimised käivad Valgevene ja Liibanoniga.

Inimõiguste, pagulasõiguse ja sooküsimuste nõunikud määrati operatsiooni EUNAVFOR MED SOPHIA²² juurde ning operatsioon on pühendunud selle tagamisele, et töotajaid koolitatakse inimõiguste ja humanitaarõiguse alal. 2015. aasta lõpuks oli operatsioon päästnud merelt 7000 inimest.

Inimkaubandus on nii Euroopa rände tegevuskava kui ka Euroopa julgeoleku tegevuskava lahutamatu osa. 2015. aastal seadis EL inimkaubanduse esmatähtsale kohale uues inimõiguste ja demokraatia tegevuskavas, samuti uues ELi tegevusraamistikus soolise võrdõiguslikkuse ja naiste mõjuvõimu suurendamise kohta ELi välissuhetes aastatel 2016–2020, kus üheks prioriteediks on seatud kaotada inimkaubandus, mille eesmärk on tütarlaste ja naiste igasugune ekspluateerimine. Valletta tippkohtumisel võtsid poliitilised juhid ühtlasi kohustuse pakkuda kaitset, toetust ja abi inimkaubanduse ohvritele, pöörates eritähelepanu haavatavatele rühmadele, nagu naised ja lapsed.

EL tõhustas ka oma võitlust sunniviisilise töö vastu nii liidus endas kui ka väljaspool, edendades aktiivselt Rahvusvahelise Tööorganisatsiooni (ILO) 1930. aasta sunniviisilise töö konventsiooni (nr 29) 2014. aasta protokoll²³ ratifitseerimist.

²² Euroopa Liidu sõjaline operatsioon Vahemere lõunapiirkonna keskosas (operatsioon Sophia).

²³ Nõukogu otsused (EL) 2015/2037 ja (EL) 2015/2071.

Terrorismivastane võitlus

Euroopa seisis 2015. aastal silmitsi terrorirünnakutega ning ebaõnnestunud rünnakukatsetega paljudes Euroopa osades, mis nõudis ränka lõivu inimelude ja häiritud igapäevaelu näol. Terrorismile õhutamine tuli eeskätt välismaalt (ISIL/Daesh), kuid terrorirünnakute toimepanijaks olid enamasti ELi kodanikud.

Terroriorganisatsioonid üle kogu maailma vastutavad jätkuvalt ränkade ja tõsiste inimõiguste rikkumiste eest. Iga päev panevad terroriorganisatsioonid nagu ISIL/Daesh, Al-Qaida, Boko Haram jt toime äärmuslikke vägivallategusid, nagu tapmine, vägistamine, orjastamine, piinamine, röövimine, väljapressimine. Euroopa Liit ja selle liikmesriigid teevad tihedat koostööd oma partneritega, et võidelda terroriorganisatsioonide ja terrorismi algpõhjuste vastu.

Nendes erakorralistes oludes jätkas EL tähelepanu juhtimist sellele, et inimõiguste täielik austamine on terrorismivastases võitluses tulemuste ja edu saavutamiseks kesksel kohal.

Pärast jaanuaris Pariisis aset leidnud sündmusi on ELi reaktsioon olnud järjepidevalt kooskõlas tema 2005. aasta terrorismivastase võitluse strateegiaga (ennetamine, kaitse, jälitamine ja reageerimine) ning täielikus kooskõlas rahvusvahelise õiguse ja rahvusvaheliste inimõigustealaste standarditega. Rõhku pandi terrorismi ennetamisele, eelkõige võitlusele radikaliseerumisega, terroristide värbamisele, varustusele ja terrorismi rahastamisele ning vajadusele tegeleda neid põhjustavate teguritega, näiteks konfliktiolukordade, vaesuse, relvade leviku ja ebakindla olukorraga, mis loovad terroristlike rühmituste väljakujunemiseks soodsad tingimused.

Sellest tulenevalt kutsuti välisasjade nõukogu 2015. aasta veebruari järeldustes terrorismivastase võitluse kohta²⁴ üles võitlema radikaliseerumise ja vägivaldse ekstremismiga, toetades selliseid algatusi nagu ülemaailmsest terrorismivastase võitluse foorumist inspireeritud institutsioonid: vägivaldse ekstremismi vastase võitluse rahvusvaheline tippkeskus, ülemaailmse kogukonna osalus- ja vastupanupartnerlusfond ning rahvusvaheline õigus- ja õigusriigiinstituut. Lühidalt öeldes toetavad need institutsioonid riiklikke terrorismivastase võitluse strateegiaid, käsitlevad radikaliseerumise algpõhjusteid, edendavad sallivust ja mõistmist inimeste ja ühiskondade seas ning pakuvad uuenduslikku koolitust, et rakendada terrorismivastase võitlusega seotud ja õigusriigi põhimõttel põhinevaid häid tavasid.

²⁴ Pressiteade 43/15: <http://www.consilium.europa.eu/et/press/press-releases/2015/02/150209-council-conclusions-counter-terrorism/> .

Radikaliseerumisalase teadlikkuse võrgustik – 2000 töötajaga ELi võrgustik – on osutunud eriti väärtuslikuks vahendiks parimate tavade kindlaksmääramisel ja jagamisel radikaliseerumise ennetamise kohta. See hõlmab alternatiivsete narratiivide väljatöötamist, mis ennetavad radikaliseerumist varases etapis ning võitlevad terroristliku propagandaga sotsiaalmeedias. Lisaks on EL pühendunud terroristidest välisvõitlejate ohuga tegelemisele tervikliku strateegilise lähenemisviisi abil, nagu on kajastatud 2014. aasta oktoobris vastu võetud Süüriat ja Iraaki käsitlevas ELi terrorismivastase võitluse strateegias.

Uues inimõiguste ja demokraatia tegevuskavas rõhutatakse vajadust tagada, et arvamused ja sõnavabadus on integreeritud terrorismivastase võitlusega seotud poliitikameetmete ja programmide väljatöötamisse.

Muudes ELi poliitikadokumentides, sealhulgas näiteks digitaalse ühtse turu strateegias,²⁵ on rõhutatud, et vajadus turvalisuse järele ja ebaseadusliku sisu levitamise vastane võitlus ei tohi toimuda inimõiguste, näiteks sõnavabaduse arvelt.

Aasta jooksul käsitleti inimõiguste küsimusi terrorismivastase võitluse teemalistes dialoogides järgmiste kolmandate riikidega: Iisraeli, India, Pakistani ja Tuneesiaga ning samuti ÜROga. Korraldati ka seminar Liibanonis. Dialoogide ajal kutsus EL kolmandaid riike alati üles võtma inimõiguste küsimusi arvesse oma terrorismivastases tegevuses ja kutsus kohtuid üles minema tunnistuspõhiselt kriminaalõigussüsteemilt üle tõendus põhisele kriminaalõigussüsteemile.

Lähis-Ida ja Põhja-Aafrika piirkond on endiselt esmatähtis strateegia väljatöötamisel, mis 1) võtab arvesse kõiki terrorismi ja radikaliseerumist põhjustavaid tegureid, 2) võtab kodanikuühiskonda hõlmava kaasava lähenemisviisi ning 3) järgib rahvusvahelisi inimõigustealaseid standardeid.

ELi liikmesriikide iga-aastane kohtumine ÜRO Julgeolekunõukogu resolutsiooni 1325 teemal keskendus naistele, rahule ja julgeolekule terrorismi ja vägivaldse ekstremismi kontekstis. ÜRO Peaassamblee 70. istungjärgu raames korraldas EL ka kõrvalürituse „Soolise mõõtme lisamine vägivaldse ekstremismi ennetamist ja sellevastast võitlust käsitlevasse poliitikasse ja praktikasse“. 2015. aasta oktoobris võttis ÜRO Julgeolekunõukogu vastu uue resolutsiooni 2242, millega lisati terrorismivastane võitlus ja vägivaldne ekstremism naiste, rahu ja julgeoleku alasesse tegevuskavasse.

²⁵ http://ec.europa.eu/priorities/digital-single-market_en .

ELi tegevus selles valdkonnas suureneb poliitilise olulisuse, geograafilise ulatuse ja rahalisest aspektist lähtuvalt, kusjuures käimasolevate projektide meetmed moodustavad kokku 142 miljonit eurot. Kuna terrorismivastase võitluse valdkonnas suutlikkuse suurendamise projektid toimuvad sageli riikides, kus inimõiguste olukord on halb, on tarvis tasakaalustada julgeolekukaalutlused ja inimõigused. Sellega seoses töötas Euroopa Komisjon välja tegevusjuhised, et tagada inimõiguste arvessevõtmine terrorismi ja organiseeritud kuritegevuse, sealhulgas küberkuritegevuse vastu võitlemise meetmete kogu projektitsükli jooksul, nagu on ette nähtud ELi määruses, millega luuakse stabiilsuse ja rahu edendamise rahastamisvahend²⁶.

3. Tegelemine peamiste inimõiguste ja demokraatia alaste väljakutsetega

Kodanikuühiskonna vaba tegutsemisruumi edendamine, inimõiguste kaitsjate toetamine

Viimastel aastatel on selles valdkonnas esile kerkinud uued suundumused. Samal ajal kui kodanikuühiskonna organisatsioonide kasvu osas on tendents positiivne, eelkõige tänu sotsiaalvõrgustikele ja uue infotehnoloogia kasutamisele, on negatiivsest küljest võimendunud autoritaarsete valitsuste poolt piiravate meetmete võtmine kodanikuühiskonna organisatsioonide suhtes. Laimukampaaniad, välisriikidest rahastamisele juurdepääsu piirangud ning aktivistide hirmutamine ja nende vastu suunatud vägivald – sealhulgas eraettevõtete ja relvarühmituste poolt – on vaid mõned näited nendest tõsistest probleemidest, millega kodanikuühiskond silmitsi seisab. Paljudel juhtudel riik ei kaitse üksikisikuid ja organisatsioone, ei vii läbi uurimisi ega esita süüdistusi.

2015. aastal väljendas EL korduvalt, sealhulgas kahepoolsete inimõigustealaste dialoogide käigus ja mitmepoolsetes organites, muret ühinemis-, sõna- ja rahumeelse kogunemise vabadusele kehtestatud piirangute suurenemise ning üldisemalt kodanikuühiskonna organisatsioonide, nende seas sotsiaalpartnerite tegevuse piiramise pärast.

²⁶ ELi määruse 230/2014 artikkel 10: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/PDF/?uri=CELEX:32014R0230&from=ET>.

2015. aastal keskendus EL seoses sõnavabadusega internetis ja mujal ELi 2014. aasta suuniste rakendamisele²⁷. Inimõigustealaste dialoogide kaudu suurendas EL teadlikkust suuniste vastuvõtmisest ja julgustas kolmandaid riike võtma aktiivselt meetmeid, et ennetada vägivalda ja ahistamist ning edendada turvalist keskkonda ajakirjanikele ja teistele meediategelastele. Vajaduse korral on EL avalike avalduste kaudu mõistnud hukka ajakirjanike ja blogipidajate vastu suunatud rünnakud.

EL osales mõttevahetustes interneti nimede ja numbrite määramise korporatsioonis (ICANN), Interneti Haldamise Foorumil (IGF) ja infoühiskonna maailma tippkohtumise (WSIS) 10 tegevusaasta läbivaatamise protsessis ning 15.–16. aprillil 2015 Haagis toimunud ülemaailmsel küberruumikonverentsil, eesmärgiga edendada arvamus- ja sõnavabadust koostöös kodanikuühiskonna ja muude sidusrühmadega. EL on samuti tähelepanelikult jälginud internetivabaduse koalitsiooni tööd.

2015. aastal võeti vastu nõukogu järeldused küberdiplomaatia kohta²⁸. Kõnealused järeldused koos 2014. aastal vastu võetud nõukogu järeldustega interneti haldamise kohta²⁹ kajastavad vajadust kaitsta inimõigusi internetis, sealhulgas sõnavabadust ja eraelu puutumatust ning isikuandmeid.

Sõnavabaduse suuniseid on propageeritud ka kõigis ELi delegatsioonides eesmärgiga teavitada kõiki tulevasest programmitööst. Uue delegatsioonide toetusprogrammi „ELi toetus ajakirjandus- ja sõnavabadusele demokraatia katseriikides“ (EIDHri rahastatav programm, mis käivitub 2016. aastal) eesmärk on abistada kolmandates riikides asuvaid delegatsioone ja meediategelasi suuniste rakendamisel oma poliitikameetmetes ja tegevuses. Võeti vastu uued piirkondlikest rahastamisvahenditest rahastatavad projektid/programmid, näiteks Jordaania, Senegalis ja Tuneesias. Lisaks rahastas EIDHR 2014./2015. aastal mitut suuniste valdkonnas olulist projekti, näiteks Myanmaris/Birmas.

²⁷ http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/EN/foraff/142549.pdf .

²⁸ 6122/15: <http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-6122-2015-INIT/et/pdf> .

²⁹ 16200/14: <http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-16200-2014-INIT/et/pdf> .

EL on samuti pühendunud üksikisikute isikuandmete kõrgetasemelise kaitse tagamisele ELis ning kõrgete andmekaitsestandardite edendamisele välispartneritega. Seoses ELi õigusraamistikuga tegeleb EL hetkel direktiivi 95/46/EÜ³⁰ (üksikisikute kaitse kohta isikuandmete töötlemisel ja selliste andmete vaba liikumise kohta) muutmise ja tugevdamisega.

2015. aastal oli EL tunnistajaks järjest suurematele väljakutsetele ja takistustele seoses rahumeelse kogunemise vabadusega. See hõlmas näiteks ülemäärase jõu kasutamist meelevaalduste järelevalvel ning väga suurte trahvide ja karistuste määramist rahumeelsete protestide ilma loata korraldamise või nendel osalemise eest. 2015. aastal tehti mitu üldsusele suunatud avaldust, milles kutsutakse üles austama õigust rahumeelselt meelt avaldada ning rõhutatakse, kui oluline on edendada avalike protestide õigust.

ELi ja kodanikuühiskonna vahelise laiema dialoogi ja koostöö raames korraldas EL 3.–4. detsembril Brüsselis **inimõigusi käsitleva ELi ja valitsusväliste organisatsioonide 2015. aasta foorumi**, kus keskenduti täielikult kodanikuühiskonna tegutsemisruumi kaitsmise ja edendamise küsimusele ja nende võimaluste kindlakstegemisele, mille abil saavutada poliitiline reaktsioon tegelemaks ohtudega, millega kodanikuühiskond paljudes riikides silmitsi seisab. Foorumil oli rohkem kui 230 osavõtjat, peamiselt kodanikuühiskonna organisatsioonidest üle kogu maailma.

Oma pöördumises väljendas kõrge esindaja / komisjoni asepresident Federica Mogherini tugevat toetust inimõiguste valdkonnas töötavatele valitsusvälistele organisatsioonidele, öeldes osavõtjatele, et „*kodanikuühiskond etendab ELi välispoliitikas olulist rolli. Lisaks sellele, et kodanikuühiskond on tähtis osaleja, on ta ka põhiline muutuste käivitaja kõigis ühiskondades demokraatia, hea valitsemistava, vastupanuvõime, ühtekuuluvuse ja põhiliste inimõiguste edendamise osas.*“³¹ Kõrge esindaja kutsus samuti üles tegema uusi jõupingutusi, et võidelda kodanikuühiskonna töö kontrollimise katsete vastu paljudes riikides üle kogu maailma.

³⁰ <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/?uri=URISERV:l14012> .

³¹ 151204_01_en. Kõrge esindaja / komisjoni asepresidendi Federica Mogherini pöördumine inimõigusi käsitleval ELi ja valitsusväliste organisatsioonide foorumil (detsember 2015): http://eeas.europa.eu/statements-eeas/2015/151204_01_en.htm .

Teiste seas võtsid sõna rahumeelse kogunemise ja ühinemise vabaduse õigusega tegelev ÜRO eriraportöör Maina Kiai, inimõiguste kaitsjate olukorraga tegelev ÜRO eriraportöör Michel Forst, Ameerika Inimõiguste Komisjoni³² (IACHR/CIDH) juhtivsekretär Emilio Álvarez Icaza Longoria, ELi inimõiguste eriesindaja Stavros Lambrinidis ning terve hulk inimõiguste kaitsjaid. EL toetab kindlalt ÜRO eriraportööre, kes töötavad inimõiguste kaitsjate ja kodanikuühiskonna toetamiseks.

Euroopa Liit tunnustab inimõigustega tegelevate riiklike institutsioonide olulist rolli inimõiguste valdkonna tegutsejatena ja arengu soodustajatena ning suurendab oma toetust nendele institutsioonidele nii poliitiliselt kui ka rahaliselt.

Inimõigustega tegelevate riiklike institutsioonide toetamine on uue ELi inimõiguste ja demokraatia tegevuskava (2015–2019) esimese eesmärgi esimene meede. Sellega tunnustatakse asjaolu, et ELi arvates täidavad inimõigustega tegelevad riiklikud institutsioonid laiemas inimõiguste süsteemis üliolulist rolli. Kohalike osalejate isevastutuse edendamine, sealhulgas avalik-õiguslike asutuste toetamine (ELi tegevuskava 1. eesmärk) kajastab samuti partnerluse edendamise ideed, sest inimõigused ja demokraatia saavad täielikult juurduda vaid seal, kus kohalikul tasandil on tugev isevastutus.

Iseseisvalt ning piisavate rahaliste vahendite ja inimressurssidega tegutsedes võivad inimõigustega tegelevad riiklikud institutsioonid olla tõelised ühenduslülid ühelt poolt kodanikuühiskonna, elanikkonna ja valitsuse vahel ning teiselt poolt ametivõimude ja piirkondlike/rahvusvaheliste inimõiguste organite vahel.

Inimõigustega tegelevad riiklikud institutsioonid on peamised sidusrühmad ja nende näol on tegu rahvusvahelise, piirkondliku ja riikliku inimõiguste raamistiku põhielemendiga. Oma jälgimis-, aruandlus-, kaebuste käsitlemise ja nõustamisvolituste kaudu etendavad inimõigustega tegelevad riiklikud institutsioonid olulist osa rahvusvaheliste inimõigustealaste standardite täitmisel. Tõepoolest etendavad nad inimõiguste austamisel kohapeal järjest suuremat osa ning aitavad kaasa arengule.

³² Ameerika Inimõiguste Komisjon (IACHR või kolmes ülejäänud ametlikus keeles – hispaania, prantsuse ja portugali keeles – CIDH: *Comisión Interamericana de los Derechos Humanos*, *Commission Interaméricaine des Droits de l'Homme*, *Comissão Interamericana de Direitos Humanos*).

ELi poliitiline pühendumine on samuti seotud inimõigustega tegelevate riiklike institutsioonide rahastamisega EIDHri raames. 2015. aastal algas kolmeaastane sihtprogramm „Inimõigustega tegelevate riiklike institutsioonide suutlikkuse suurendamine“, millesse EL panustas 5 miljonit eurot. Programmi eesmärk on lisaks inimõigustega tegelevate riiklike institutsioonide suutlikkuse suurendamisele toetada ka koostööd nende institutsioonide piirkondlike ja rahvusvaheliste võrgustikega. Programm keskendub neljale teemavaldkonnale: majanduslikud, sotsiaalsed ja kultuurilised õigused, äritegevus ja inimõigused, inimõigustealane haridus ja inimõigustega tegelevate riiklike institutsioonide peamiste volituste tugevdamine.

Lisaks ning selleks, et suurendada teadlikkust ELi pühendumusest inimõigustega tegelevate riiklike institutsioonide toetamisele, rahastati EIDHrist 3.–4. juunil 2015 Brüsselis toimunud Euroopa arengupäevade raames kõrgetasemelist kohtumist inimõigustega tegelevate riiklike institutsioonidega. Üritusel, millest võttis osa peaaegu 100 esindajat erinevatest inimõigustega tegelevatest riiklikest institutsioonidest ja nende riiklike institutsioonide piirkondlikest võrgustikest, arutati inimõigustega tegelevate riiklike institutsioonide rolli, potentsiaali ja väljakutseid arengu osas, eelkõige aruteludel säästva arengu tegevuskava 2030 üle.

2015. aastal seisis inimõiguste kaitsjad mitmes riigis jätkuvalt silmitsi valitsusepoolse survega. Kolmandatesse riikidesse lähetatud ELi ametnikud jätkasid inimõiguste kaitsjaid käsitlevate ELi 2004. aasta suuniste rakendamist, sealhulgas korrapärase kohtumiste kaudu inimõiguste kaitsjatega,³³ jälgides nende kohtuistungeid, külastades neid kinnipidamiskohtades ja tõstatades ametivõimudega diskreetselt nende juhtumid. 2015. aastal tõstatati inimõiguste kaitsjatega seotud küsimusi ja juhtumeid inimõigustealastel dialoogidel, allkomisjonide kohtumistel ja konsultatsioonidel 21 riigiga ning mõned vangistatud inimõiguste kaitsjad lasti pärast nende juhtumite tõstatamist vabaks.

³³ <https://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/GuidelinesDefenders.pdf> .

2015. aastal sai üle 160 **inimõiguste kaitsja** ja nende perekonna ELi toetust EIDHri hädaabi mehhanismi kaudu, mis on ette nähtud ohus olevatele inimõiguste kaitsjatele. Abi kasutati, et tasuda õiguskulude, arstiabi, turvaseadmete paigaldamise, hädaolukorras ümberpaigutamise ja mitmete muude praktiliste tegevuste eest inimõiguste kaitsjate toetuseks. Augustis käivitati EIDHri ülemaailmne projektikonkurss (koguväärtusega 5 miljonit eurot) eesmärgiga toetada inimõiguste kaitsjaid, kes töötavad rohujuure tasandil, ja keskenduda eeskätt kõige keerulisematele olukordadele ja äärepoolsematele piirkondadele. Uus ELi inimõiguste kaitsjate mehhanism „ProtectDefenders.eu“ alustas tegevust 1. oktoobril ja 2015. aasta lõpuks toetati sellest rohkem kui 85 inimõiguste kaitsjat. ELi inimõiguste eriesindaja Stavros Lambrinidis käivitas selle mehhanismi ametlikult 2. detsembril ning mehhanism pakub lühikese, keskpika ja pika tähtajaga toetust, sealhulgas õigus- ja arstiabi; kohtumenetluste ja vanglate järelevalvet; ümberpaigutamist; eestkostet; toetust riiklikele võrgustikele ning strateegiate väljatöötamist, et astuda vastu inimõiguste kaitsjatele seatavatele piirangutele. 15 miljoni euro suuruse eelarvega mehhanismi haldab 12 sõltumatust rahvusvahelisest valitsusvälisest organisatsioonist koosnev konsortsium ning mehhanism täiendab käimasolevat ja jätkuvat inimõiguste kaitsjate toetamist EIDHri raames.

Mitmepoolsel tasandil on EL teinud tööd selleks, et toetada kodanikuühiskonda soodustavat keskkonda oma laiaulatuslikus koostöös suure hulga piirkondlike partneritega, sealhulgas näiteks Aafrika Liiduga 2015. aasta novembris toimunud ELi ja Aafrika Liidu inimõigustealases dialoogis. EL osales temaatilises arutelus kogunemis- ja ühinemisvabaduse teemal, mille korraldas Euroopa Nõukogu ministrite komitee 7.–8. oktoobril 2015, ning ühisseminaril arvamus- ja sõnavabaduse ning ühinemis- ja rahumeelse kogunemise vabaduse kohta koos Araabia Riikide Liigaga, mis peeti 2015. aasta aprillis Brüsselis ja millel keskenduti sellele, kuidas nimetatud õigusi kõige paremini edendada kooskõlas rahvusvaheliste standarditega.

Brüsselis korraldati Araabia Riikide Liigaga eraldi seminar teemal „Kodanikuühiskond ning Euroopa ja Araabia riikide koostöö ÜRO säästva arengu eesmärkide täitmiseks“, et analüüsida kodanikuühiskonna võimalusi säästva arengu eesmärkide saavutamist kujundava jõuna. ELi ja ASEANi esimene inimõigustealne poliitikadialoog, mida juhatas ELi inimõiguste eriesindaja Stavros Lambrinidis ja mis peeti Brüsselis ASEANi inimõiguste komisjoni esindajate ühenädalase visiidi raames, julgustas dialoogi ja kogemuste vahetust koostöö kohta kahe piirkonna kodanikuühiskonna organisatsioonidega. EL jätkas tööd selle tagamiseks, et sõnavabadus jääks ÜRO päevakorras tähtsaks küsimuseks, tehes aktiivselt tööd kõigil asjakohastel mitmepoolsetel foorumitel ning toetades arvamuse- ja sõnavabaduse edendamise ja kaitsmisega tegeleva ÜRO eriraportööri mandaati ning tehes tihedat koostööd eriraportööridega, kes on saanud sarnase mandaadi Aafrika Liidult, Ameerika Riikide Organisatsioonilt, Euroopa Julgeoleku- ja Koostööorganisatsioonilt (OSCE) ja Islami Koostöö Organisatsioonilt. EL toetab hiljuti ametisse määratud eraelu puutumatuse õigusega tegeleva ÜRO eriraportööri mandaati. EL toetas ÜRO Inimõiguste Nõukogu resolutsiooni ajakirjanike julgeoleku kohta, ÜRO Peaassamblee resolutsiooni õiguse kohta eraelu puutumatusele digitaalajastul, resolutsiooni inimõiguste ja interneti kohta ning andis välja ühisdeklaratsiooni sõnavabaduse õiguse, sealhulgas loomingulise ja kunstilise eneseväljenduse õiguse kinnitamise kohta.

Inimõiguste kaitsjatega seoses toetas EL asjakohast resolutsiooni ÜRO Peaassamblee 70. istungjärgul. Veebruaris toimunud Inimõiguste Nõukogu 28. istungjärgu raames käivitas EL avaliku sotsiaalmeedia kampaania **#idefend** koostöös ÜRO inimõiguste ülemvoliniku bürooga ning Brasiilia, Korea Vabariigi ja Tuneesiaga. Inimõiguste kaitsjate olukorda käsitleti mitmetes ELi avaldustes mitmepoolsetel foorumitel, sealhulgas Inimõiguste Nõukogus ja OSCE alalises nõukogus, ning EL korraldas inimõiguste kaitsjate teemalise kõrvalürituse OSCE inimõõtme rakendamist käsitleva kohtumise raames Varssavis.

Kampaania #idefend

Inimõiguste Nõukogu 28. istungjärgu raames käivitas Euroopa Liit koostöös ÜRO inimõiguste ülemvoliniku büroo ning Brasiilia, Korea Vabariigi ja Tuneesia ÜRO alaliste esindustega Genfis avaliku kampaania, et avaldada toetust ja solidaarsust inimõiguste kaitsjate tööle kogu maailmas. Kampaania #idefend eesmärk oli tõsta üldsuse teadlikkust väärtuslikust panusest, mille kodanikuühiskonna osalejad annavad inimõiguste kaitsmisse ja edendamisse kogu maailmas, kuid samuti ohtudest, millega nad silmitsi seisavad. Inimõiguste Nõukogus ühines kampaaniaga ja väljendas sellele toetust üle 500 osaleja. Paljud ministrid, rahvusvaheliste organisatsioonide juhid ning saadikud lasid endast teha foto kampaania fotokabiinis ning inimesed üle kogu maailma postitasid oma fotosid sotsiaalmeedias, kasutades selleks Twitteris ja Facebookis teemaviidet #idefend.

Usu- ja veendumusvabadus

Usuvabadus on sattunud rünnaku alla paljudes kohtades üle kogu maailma. Usuvähemustesse kuuluvaid isikuid kiusatakse taga ning neid sunnitakse põgenema maa-aladelt, kus nad on elanud sajandeid. ISILi/Daeshi ja teiste terroristlike rühmituste poolt Süürias ja Iraagis toime pandud inimõiguste rikkumised on olnud eriti julmad ja ulatuslikud ning EL on need tingimusteta hukka mõistnud.

Sellega seoses oli 2015. aastal jätkuvalt prioriteetne usu- ja veendumusvabadust käsitlevate 2013. aasta ELi suuniste rakendamine. Kasutades täiel määral kõnealuseid suuniseid, tehti mitu avaldust ja üleskutset, et tuletada riikidele meelde nende peamist kohustust kaitsta kõiki, eelkõige usuvähemustesse kuuluvaid isikuid, diskrimineerimise, vägivalla ja muude inimõiguste rikkumiste eest. Usu- ja veendumusvabaduse küsimus tõstatati süstemaatiliselt paljude partneritega poliitilise dialoogi eri tasanditel, sh inimõigustealastes dialoogides ja konsultatsioonides. EL tegeles avalike avalduste ja diskreetse diplomaatia kaudu ka üksikute juhtumitega, näiteks kristlasest naise Asia Bibi juhtumiga, kelle Pakistani kohus mõistis süüdi jumalateotuses.

EL esitas usu- ja veendumusvabadust käsitlevaid algatusi mitmepoolsetel foorumitel nii Inimõiguste Nõukogus kui ka ÜRO Peaassamblees. Märtsis toimunud ÜRO Inimõiguste Nõukogu 28. istungjärgul võeti ühehäälselt vastu ELi esitatud resolutsioon usu- ja veendumusvabaduse kohta. Resolutsioon sisaldas viidet usu- ja veendumusvabaduse eriraportööri aruandele vajaduse kohta tegeleda kollektiivse usulise vihavaenu väljendamise probleemiga. Kinnitati sõnaselgelt õigust usku „mitte omada“, mida mainiti esmakordselt 2013. aasta resolutsioonis. ELi delegatsioon Genfis korraldas koos usu- ja veendumusvabaduse eriraportööriga Inimõiguste Nõukogu 28. istungjärgu raames kõrvalütuse, et analüüsida, kuidas võidelda usulise vihavaenu vastu praeguses rahvusvahelises inimõiguste raamistikus.

ÜRO Peaassamblee 70. istungjärgul võeti ELi esitatud resolutsioon usu- ja veendumusvabaduse kohta samuti ühehäälselt vastu. EL saavutas oma peamise eesmärgi keskenduda usukogukondadesse ja -vähemustesse kuuluvate inimeste kaitsmisele kogu maailmas, tagades, et lisati sõnaselge viide üksikisikute õigusi mõjutavale usuäärmuslusele, samuti üleskutse riikidele tagada piisav kaitse neile isikutele ja kogukondadele, kellel on oht sattuda oma usutunnistuse või veendumuste tõttu vägivaldse rünnaku ohvriks.

EL jätkas suhtlemist Islami Koostöö Organisatsiooniga (OIC) resolutsiooni 16/18³⁴ rakendamise osas ning EL oli esindatud 2015. aasta juunis Jiddahi linnas toimunud Istanbuli protsessi viiendal kohtumisel.

ELi rahastamisvahendite osas jätkati EIDHri 2013. aasta ülemaailmse diskrimineerimise vastase võitluse teemalise projektikonkursi raames välja valitud usu- ja veendumusvabadust käsitlevate projektide rakendamist Aasias, Euraasias ja Lähis-Idas. Peale selle eraldati piiratud arvule reservnimekirja kantud projektidele täiendavaid rahalisi vahendeid usu- ja veendumusvabaduse jaoks, mille tulemusel moodustas EIDHri toetus usu- ja veendumusvabaduse edendamiseks kokku rohkem kui 11 miljonit eurot. See vahend hõlmab nüüd usu- ja veendumusvabadusega seotud tegevusi maailma kõikides piirkondades.

³⁴ „Võitlus sallimatuse, negatiivsete stereotüüpide loomise ja häbimärgistamise ning diskrimineerimise, vägivalla õhutamise ja usutunnistusel või veendumustel põhineva isikuvastase vägivalla vastu“.

Demokraatia ja valimiste toetamine

Inimõigused ja demokraatia tugevdavad teineteist vastastikku. Kuigi demokraatial on palju vorme, on kõigi nende vormide eesmärk inimõiguste elluviimine, olenemata sellest, kas need on poliitilised ja ühiskondlikud või kultuurilised, majanduslikud ja sotsiaalsed. Seoses sellega, et tänapäeva maailmas on suurenenud demokraatiale esitatavad väljakutsed, sealhulgas konsolideerumine ja koostöö suurenemine mõnede mittedemokraatlike režiimide vahel, arendas ja tugevdas EL 2015. aastal oma tööd demokraatia toetamiseks kooskõlas ELi lepingus sätestatud eesmärgiga. Lisaks valimiste vaatlemise alasele tööle, kus EL on täna oluline ja usaldusväärne osaleja, töötab ta välja ka üldise demokraatia toetamise poliitika, mis käsitleb poliitilisi protsesse ja institutsioone, mis võiksid jõustada inimõigusi ja tagada nende austamise.

Valimised moodustavad demokraatlike süsteemide tuuma. ELil on selles vallas saanud peamine osaleja tänu tema **valimisvaatlusmissioonide** usaldusväärsusele, kuna need järgivad rangelt terviklikkuse ja sõltumatuse kõrgeid standardeid kooskõlas rahvusvahelise valimisvaatlusmissiooni põhimõtteid käsitleva deklaratsiooniga, millest on saanud valimiste vaatlemise põhistandard. 2015. aastal tähistati kõnealuse deklaratsiooni 10. aastapäeva. EL jätkas tihedat koostööd kõigi rahvusvaheliste vaatlejarühmadega, kes on pühendunud rahvusvahelise valimisvaatlusmissiooni põhimõtteid käsitleva deklaratsiooni usaldusväärsele rakendamisele.

ELi valimisvaatlusmissioonid on sõltumatud missioonid, mida juhib peavaatleja, kelleks on tavaliselt Euroopa Parlamendi liige. Kõik ELi institutsioonid teevad tihedat koostööd protsessi eri etappides, et edendada demokraatlikke väärtuseid kogu maailmas. Valimisvaatlusmissiooni soovitusel on oluline osa koostöös kõigi partneritega, et parandada tulevasi valimisprotsesse, ning EL on tugevdanud oma pühendumust nii valimisvaatlusmissioonide kui ka OSCE/ODIHRi³⁵ soovitude põhjalikele järeelmeetmetele. Valimisvaatlusmissiooni soovitusi tõstatatakse nüüd järjepidevalt poliitilistes dialoogides partnerriikidega ja need annavad panuse ELi valimisabi kujundamisse. ELi uues inimõiguste ja demokraatia tegevuskavas rõhutatakse lisaks vajadust konsolideerida parimaid tavasid, et tagada ELi valimisvaatlusmissioonide tõhusad järeelmeetmed.

³⁵ OSCE demokraatlike institutsioonide ja inimõiguste büroo.

EL jätkas 2015. aastal valimisprotsesside toetamist kogu maailmas, lähetades selleks valimisvaatlusmissioone ja valimisekspertide missioone ning andes tehnilist ja finantsabi valimiskomisjonidele ja kohalikele vaatlejatele. 2015. aastal lähetati valimisvaatlusmissioonid Nigeeriasse, Burundisse (missioon kutsuti tagasi, kuna usaldusväärsete valimiste miinimumtingimused ei olnud täidetud), Sri Lankasse, Haitisse (veel käimas), Myanmar/Birmasse, Guineasse (Conakry), Tansaaniale (ajutine ümberpaigutamine Euroopasse poliitilise ummikseisu tõttu Sansibaris) ja Burkina Fasse. Lisaks lähetati valimisekspertide missioonid Togosse, Tansaaniale, Côte d'Ivoire'i, Guatemalasse, Egiptusesse ja Marokosse (kohalikeks valimisteks). Peale selle lähetati valimiste järelevalvemissioonid Kambodžasse, Paraguaysse ja Hondurasesse.

EL jätkas **demokraatia toetamise alast katseprojekti**, et parandada oma töö järjepidevust demokraatia vallas. Mitu ELi delegatsiooni koos kohapeal asuvate liikmesriikidega tugevdasid demokraatia alaste probleemide ühisanalüüsi oma partnerriikides. Tehti kindlaks valdkonnad, kus on potentsiaali teha partnerriikidega demokraatlike reformide nimel konkreetselt ja tõhusalt koostööd. Demokraatia alaste tegevuskavade väljatöötamine leiab aset 2016. aastal.

Katseprojekt osutas vajadusele laiendada ELi toetust demokraatlikele institutsioonidele, keskendudes riigiasutuste ja kodanike vahelisele suhtlusele, toetades seadusandjaid, tugevdades erakondade ja kodanike vahelist seost, toetades kohalikku demokraatiat ning ulatades abikäe traditsioonilistele osalejatele, kes etendavad demokraatia tugevdamises oma osa. See on ka julgustanud suuremat sünergiat demokraatia analüüsi, inimõigustealaste riigistrateegiate ja kodanikuühiskonna tegevuskavade vahel.

ELi inimõiguste ja demokraatia tegevuskavas võtab EL kohustuse tugevdada oma tööd, et toetada mitmeparteilisi süsteeme ja nende erakondi, parlamente, eesmärgiga laiendada poliitilist tegutsemisruumi, ning tugevdada seost valimisvaatlusmissioonide ja demokraatia üldisema toetamise tegevuskava vahel. Selle eesmärgi saavutamisele aitavad kaasa valimisvaatlusmissioonide soovitude süstemaatilised järelemeetmed, sealhulgas valimisabi kaudu.

Olulist täiendavat rolli etendab Euroopa demokraatia rahastu, mille esimene kolmeaastane tegevussükkel lõppes 2015. aastal. Rahastu käivitati 2012. aastal nõukogu otsusega ja see tegutseb ELi sõltumatult, kuid täiendab teisi ELi vahendeid. Nimetatud rahastu keskendub üleminekuprotsessidele ja toetab osalejaid, kelleni ei ole võimalik jõuda muude vahenditega, keskendudes Euroopa naabruses ja kaugemal asuvatele riikidele. 2014. aasta detsembris leppis rahastu nõukogu kokku Euroopa demokraatia rahastu tegevuse laiendamises naabrite naabritele, seades ülemmääraks 15% rahastu eelarvest. 2015. aastal anti mõned toetused tegevusele Venemaal ja mõnes Kesk-Aasia riigis. Euroopa demokraatia rahastu otsetoetust sihtühistele rahastatakse täiendavatest rahalistest vahenditest, mis on saadud vabatahtlike panustena liikmesriikidelt ja teistelt sidusühistadelt, näiteks erasektori sihtasutustelt ja teistelt. 2015. aasta juunis otsustas Euroopa Komisjon anda Euroopa demokraatia rahastu tegevuskuludeks aastatel 2015–2018 uue 12 miljoni euro suuruse panuse.

Surmanuhtlus

Kuigi 2015. aastal täheldati hukkamiste arvu järsku tõusu mõnedes surmanuhtlust kohaldatavates riikides, on surmanuhtluse kaotanud riigid maailmas endiselt selges ülekaalus. Tegelikult on 101 riiki kaotanud surmanuhtluse täielikult. Veel 33 riiki on kaotanud surmanuhtluse praktikas, st nad ei ole kedagi hakanud vähemalt 10 aasta jooksul ning nad järgivad pikaajalist mittehukkamise poliitikat.

EL kinnitas 2015. aastal jätkuvalt oma vastuseisu **surmanuhtlusele** ning kasutas kõiki tema käsutuses olevaid diplomaatilisi vahendeid surmanuhtluse ülemaailmse kaotamise propageerimiseks. Inimõiguste ja demokraatia tegevuskavas on surmanuhtlus koos piinamisega seatud esmatähtsate valdkondade hulka; tegevuskavas kutsutakse üles lisama need teemad terviklikult kõikidesse ELi toetusmeetmetesse, mis on suunatud partnerriikidele ja kodanikuühiskonna organisatsioonidele. 2015. aasta EIDHRi ülemaailmne projektikonkurss hõlmas konkreetset osa, mis on pühendatud surmanuhtluse vastu võitlemist käsitlevate kodanikuühiskonna projektide toetamisele.

Surmanuhtluse teema tõstatati järjepidevalt surmanuhtlust kohaldavate riikidega ja see oli poliitiliste dialoogide või inimõigustele pühendatud dialoogide päevakordades. EL mõistis avalike avalduste kaudu hukka surmanuhtluse jätkuva kasutamise maailma eri osades. Eelkõige pöörati tähelepanu Iraanile, Iraagile, Saudi Araabiale, Pakistanile, Valgevene, Egiptusele, Jaapanile, Indoneesiale, Singapurile, Hiinale, Vietnamile, Taiwanile ja USA-le, kuid ka paljude teiste riikide suhtes tehti rahvusvahelises õiguses kindlaks määratud miinimumstandarditele ja surmanuhtlust käsitlevatele ELi suunistele tuginedes avaldusi ja demarše. EL on pööranud erilist tähelepanu nimetatud miinimumstandardite rikkumisele, rõhutades, et surmanuhtluse kasutamine on vastuvõetamatu alaealiste, vaimse puudega inimeste ning kuritegude puhul, mida ei liigitata kõige tõsisemate hulka, nt uimastikuriteod.

EL toetas endiselt aktiivselt Aafrika Liidu jõupingutusi inimõiguste ja rahvaste õiguste Aafrika harta surmanuhtluse kaotamist käsitleva lisaprotokolli vastuvõtmiseks, nagu kinnitati hiljutises ELi ja Aafrika Liidu inimõigustealases dialoogis 24. novembril. Samamoodi on EL võtnud piirkondlikku lähenemisviisi, et toetada piirkondlike ja kohalike sidusrühmade tegutsemist surmanuhtluse alal Kagu-Aasias. Samuti väljendas ta heameelt surmanuhtluse kaotamise üle Fidžis, Surinames, Mongoolias ja USA Nebraska osariigis.

Surmanuhtluse vastase Euroopa päeva ja ülemaailmse surmanuhtluse vastase päeva tähistamiseks 10. oktoobril tegid EL ja Euroopa Nõukogu ühisavalduse, milles kinnitasid taas oma vastuseisu surmanuhtluse kasutamisele mis tahes asjaoludel ning oma pühendumust surmanuhtluse kaotamisele kogu maailmas. Samal ajal tähistasid arvukad ELi delegatsioonid seda olulist kuupäeva, korraldades sel puhul erinevaid üritusi, nt mõttevahetusi, konverentse ja teisi üldsuse teadlikkuse suurendamisele suunatud tegevusi.

EL jätkas oma vastuseisu väljendamist surmanuhtluse suhtes kõigil asjakohastel mitmepoolsetel foorumitel, eriti ÜROs, OSCEs ja Euroopa Nõukogus, tuginedes surmanuhtluse kasutamisele moratooriumi kehtestamist käsitleva ÜRO Peaassamblee 69. istungjärgu resolutsiooni³⁶ vastuvõtmist saatnud edule, mille puhul vastuvõtmist toetas enneolematult suur arv poolthääli. ELi inimõiguste eriesindaja Stavros Lambrinidis tõstis esile ELi surmanuhtluse vastast tööd, kõneledes surmanuhtlusest Inimõiguste Nõukogus iga kahe aasta tagant toimuval paneelil, mis 2015. aasta märtsis keskendus piirkondlikele surmanuhtluse kaotamise alastele jõupingutustele. EL osales ka aktiivselt ÜRO Peaassamblees kõrgetasemelisel ministrite kohtumisel, mis korraldati koostöös ÜRO inimõiguste ülemvoliniku büroo, Itaalia, Prantsusmaa, Argentiina ja Fidžiga teemal „Liikumine surmanuhtluse kaotamise suunas“ (29. septembril 2015 New Yorgis).

Piinamine ja muu väärkohtlemine

Aruanded kadunuks jääma sundimise, meelevaldse kinnipidamise ja rändajate väärkohtlemise kohta ning muud aruanded kogu maailmast rõhutasid piinamise ja väärkohtlemise püsivat kasutamist ning vajadust tegeleda selle teemaga ka väljaspool tavapärast vanglateskkonda. Sellega seoses tõstatasid EL ja eelkõige ELi inimõiguste eriesindaja Stavros Lambrinidis süstemaatiliselt selle küsimuse visiitide ajal kolmandatesse riikidesse ja kolmandate riikidega peetavates inimõigustealastes dialoogides, julgustades riike ratifitseerima ja rakendama ÜRO piinamisvastast konventsiooni ja selle fakultatiivprotokolli ning ühendama jõud, et edendada konventsiooni üldist ratifitseerimist. EL kutsus riike tungivalt üles tagama, et piinamine on seaduse kohaselt käsitatav kuritegevusena ning et kuritegude toimepanijad võetakse korrakohaselt vastutusele, ohvritele tagatakse õiguskaitse ning täidetakse rahvusvaheliste jälgimismehhanismide antud soovitusi. EL käsitles samuti kadunuks jääma sundimise ja salajase kinnipidamisega seotud küsimusi. Nimetatud dialoogide ajal pakkus EL konkreetseid viise, sealhulgas rahalist toetust, abistamaks riike nende jõupingutustes piinamise ja väärkohtlemise kaotamise nimel, sõltuvalt nende vajadustest.

³⁶ ÜRO Peaassamblee Resolutsioon A/RES/69/186:
http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/69/186 .

ELi inimõiguste ja demokraatia tegevuskavas rõhutatakse vajadust tegeleda selle teemaga terviklikul viisil; integreerida kaitsemeetmed ELi tegevusse, nagu terrorismivastane võitlus ja kriisiohje; tegeleda surmanuhtluse, kadunuks jääma sundimise ning meelevaldse vahistamise ja kinnipidamise vaheliste seostega ning võtta ühismeetmeid rahvusvaheliste ja piirkondlike organisatsioonidega ning kodanikuühiskonna organisatsioonidega, sealhulgas kümneks aastaks kavandatud ülemaailmse algatusega (piinamisvastase konventsiooni algatus), et saavutada 2024. aastaks ÜRO piinamisvastase konventsiooni ratifitseerimine ja rakendamine kogu maailmas.

EL käsitles vajadust kohtusüsteemi reformimise järele oma kahepoolse toetuse kaudu, seades paljudes riikides eesmärgiks sõltumatu kohtusektori, õiguskaitse kättesaadavuse ja vanglatingimuste parandamise. Toetust antakse politsei ja kõigi teiste karistussüsteemiga seotud isikute koolitamiseks inimõiguste alal ja selle kohta, kuidas teha kindlaks väidetavad piinamised ja nendest teatada.

EIDHRI raames käsitlevad mitu projekti piinamise ja muu väärkohtlemise ennetamist ning ka piinamise ja muu väärkohtlemise ohvrite rehabiliteerimist. Suutlikkuse suurendamise ja parimate tavade vahetamise kaudu aitavad kaks EIDHRI raames rahastatavat projekti rohkem kui 60 inimõigustega tegeleval riiklikul institutsioonil Aafrikas ja Aasias nõuetekohaselt täita oma olulist riigisisesest rolli piinamise ja väärkohtlemise vastases võitluses. Teine projekt, mis hõlmab Aasiat, Kaukaasiat, Lähis-Ida, Põhja- ja Lõuna-Ameerikat ja ELi, edendab tugevamat kontrolli piinamisel kasutatava tehnoloogia tarnimise ja selle kasutamise üle ning julgustab sihtvalitsusi töötama välja tõhusaid riiklikke poliitikaid, menetlusi ja seadusi, et kontrollida piinamisel kasutatava tehnoloogiaga kauplemist, selle kasutamist ja selle eest vastutust. Muud näited valdkondadest, mida käsitletakse ELi rahastamise abil, on: vanglatingimuste parandamine, teadlikkuse suurendamine haavatavate elanikkonnarühmade kaitse erivajadustest, noorte kinnipidamise alternatiivide toetamine ning piinamise ohvritele sõna andmine, üldsuse teadlikkuse suurendamine ja rikkumiste toimepanijate vastutusele võtmine.

EL teeb koostööd Euroopa Nõukoguga, et pakkuda mitme riigi karistussüsteemidele toetust ja suutlikkuse suurendamist, näiteks Gruusia vanglatöötajatele suunatud pikaajaline koolitusprogramm.

Lisaks rahalisele toetusele korraldasid delegatsioonid ka üritusi, mille eesmärk oli suurendada teadlikkust piinamise vastu võitlemise olulisusest.

EL teeb viljakat koostööd piinamise vastu aktiivselt võitlevate kodanikuühiskonna organisatsioonidega. 2015. aastal korraldati ELi institutsioonide ja liikmesriikide töötajatele koolitus, kus kodanikuühiskonna organisatsioonid³⁷ ja ÜRO erifond tegid ettekandeid piinamise ennetamise, järelvalve ja ohvrite rehabilitatsiooni ning ÜRO ja ELi vahelise suurema koostöö võimaluste kohta. ELi esindajad osalesid samuti novembris Genfis FIACATi³⁸ algatusel peetud arvamuste vahetuses ÜRO piinamisvastase komiteega ning kodanikuühiskonnaga. See üritus andis suurepärase võimaluse tugevdada ühtekuuluvustunnet meie ühistes jõupingutustes piinamise ja väärkohtlemise käsitlemiseks.

Nõukogu kordas oma detsembrikuu järeldustes,³⁹ et tähtsale kohale on seatud piinamise ja muu väärkohtlemise vastane võitlus, ning tervitas kontrollikoja üldiselt positiivset eriaruannet „Piinamise vastasele võitlusele ja surmanuhtluse kaotamisele eraldatud ELi toetus“.

Diskrimineerimisvastased meetmed

Sooline võrdõiguslikkus on Euroopa väärtuste keskmes ning on sätestatud ELi õigus- ja poliitikaraamistikus. EL on olnud eriti aktiivne, et 2015. aasta oleks oluline aasta soolise võrdõiguslikkuse ja naiste mõjuvõimu suurendamise vallas. EL seadis aruandeperioodil prioriteediks muu hulgas sellised valdkonnad nagu naiste osalemine poliitikas ja nende majandusliku mõjuvõimu suurendamine, soolise vägivalla ja kahjulike traditsioonide (naiste suguelundite moonutamine / lõikamine, laste ja varajased abielud ning sundabielud, feminitsiid) vastased algatused, meetmed konfliktiolukorras toimuva seksuaalvägivalla lõpetamiseks, naisi, rahu ja julgeolekut käsitleva ÜRO Julgeolekunõukogu resolutsiooni 1325 rakendamine, läbirääkimised uued arengukava üle ning soolise mõõtmelise lisamine vägivaldse ekstremismi ennetamist ja sellevastast võitlust käsitlevasse poliitikasse ja praktikasse.

³⁷ Amnesty International, Piinamise Tõkestamise Assotsiatsioon (*Association for the Prevention of Torture, APT*), *Fédération internationale de l'action des chrétiens pour l'abolition de la torture* (FIACAT), rahvusvaheline piinamisohvrite rehabiliteerimise nõukogu (IRCT), Maailma Piinamisvastane Organisatsioon (OMCT).

³⁸ ACATi rahvusvaheline föderatsioon (FIACAT) on inimõiguste kaitsmisega tegelev rahvusvaheline valitsusväline organisatsioon, kelle ülesanne on võidelda piinamise ja surmanuhtluse kaotamise nimel.

³⁹ Nõukogu järeldused, detsember 2015, 14640/15:
<http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-14640-2015-INIT/et/pdf> .

Pekingi deklaratsiooni ja tegevusprogrammi vastuvõtmise 20. aastapäev ja läbivaatamine langesid kokku naisi, rahu ja julgeolekut käsitleva ÜRO Julgeolekunõukogu resolutsiooni 1325 kõrgetasemelise läbivaatamisega. Need näited – ka seoses säästva arengu tegevuskava aastani 2030 vastuvõtmisega ning ÜRO rahuvalveoperatsioonide ja rahukindlustamisstruktuuri paralleelse läbivaatamisega – andsid soolise võrdõiguslikkuse tegevuskava edendajatele, eesotsas ELiga, võimaluse püüelda selle poole, et riigid ja rahvusvahelised organisatsioonid kinnitaksid taas võetud kohustusi; parandada rakendamismeetodeid, et saavutada paremini ja kiiremini soolise võrdõiguslikkuse eesmärk ning siduda sooline mõõde kindlalt rahvusvahelise rahu, julgeoleku ja arengu struktuuriga.

Kõrge esindaja / komisjoni asepresident Federica Mogherini osales ÜRO naiste staatuse komisjoni 59. istungjärgu kõrgetasemelisel avamisel, kus peeti läbirääkimisi poliitilise deklaratsiooni üle ja võeti see erandkorras vastu Pekingi deklaratsiooni ja tegevusprogrammi 20. aastapäeva silmas pidades. ELi inimõiguste eriesindaja Stavros Lambrinidis osales samuti ÜRO naiste staatuse komisjoni istungjärgul, kus võttis ELi nimel sõna ministrite ümarlauaaruteludel ja mitmel kõrvalüritusel. Soolise võrdõiguslikkuse ja naiste mõjuvõimu suurendamise teemalisel ülemaailmsel juhtide kohtumisel 27. septembril New Yorgis andis EL, keda esindas Euroopa Komisjoni esimene asepresident Frans Timmermans, lubaduse edendada naiste majanduslikku sõltumatust ja võidelda naistevastase vägivalla vastu ennetamise, kaitsmise ja süüdistuste esitamise kaudu. EL võttis samuti kohustuse lõimida tugev sooline mõõde säästva arengu tegevuskavasse aastani 2030 nii eraldiseisva eesmärgina kui ka seeläbi, et soolise mõõtmega arvestatakse teiste eesmärkide ja sihtide puhul. ÜRO Julgeolekunõukogu avatud arutelu kõrgetasemelisel istungjärgul, millega tähistati ÜRO Julgeolekunõukogu resolutsiooni 1325 viieteistkümnendat aastapäeva, võttis EL endale kohustuse eraldada järgmise seitsme aasta jooksul rohkem kui 100 miljonit eurot soolise võrdõiguslikkuse ning naiste ja tütarlaste mõjuvõimu suurendamise alastele projektidele.

2015. aastal võttis EL vastu järgmised poliitikadokumendid, milles olulisele kohale seati sooline võrdõiguslikkus ja naiste mõjuvõimu suurendamine välissuhetes: inimõiguste ja demokraatia tegevuskava; soolise võrdõiguslikkuse tegevuskava (2016–2020), kus esitatakse põhjalik loetelu meetmetest, mille eesmärk on parandada naiste olukorda seoses võrdsete õiguste ja naiste mõjuvõimu suurendamisega, ning dokument „Strateegiline kohustus soolise võrdõiguslikkuse edendamiseks aastatel 2016–2019“, millega edendatakse soolist võrdõiguslikkust ja naiste õigusi kogu maailmas.

2015. aasta septembris nimetas kõrge esindaja / komisjoni asepresident Federica Mogherini suursaadik Mara Marinaki Euroopa välisteenistuse esimeseks soolise võrdõiguslikkuse ning naisi, rahu ja julgeolekut käsitleva ÜRO Julgeolekunõukogu resolutsiooni 1325 rakendamise peanõunikuks.

Miljonid **lapsed** üle kogu maailma kannatavad jätkuvalt igasuguste vägivallavormide tõttu, sealhulgas sõjast ja selle jõhkratest kuritegudest tingitud tagajärgede ja koorma ning diskrimineerimise ja vaesuse tõttu. Jätkuvalt rikutakse rändajatest, pagulastest ja riigisisestest põgenikest laste õigusi. Nad jäetakse ilma õigusest haridusele ja nad on suuremas vägivalla, kadunuks jäämise või inimkaubanduse ohvriks sattumise ohus. Kriisiolukord on seadnud varjupaiga- ja lastekaitseüsteemid eriti suure surve alla või on halvendanud olemasolevaid lünki süsteemides.

ÜRO lapse õiguste konventsiooni kaudu on rahvusvaheline kogukond võtnud endale olulise kohustuse austada kõigi laste õigusi. 196 riigi poolt ratifitseeritud konventsioon on kõige laialdasemalt ratifitseeritud inimõigustealane konventsioon. 2015. aastal tõstatas EL oma inimõigustealastes dialoogides, allkomisjonides ja mitteametlikes inimõiguste rühmades kolmandate riikidega konventsiooni osalisriikide kohustuse rakendada konventsiooni ning väljendas heameelt konventsiooni ratifitseerimise üle Lõuna-Sudaani ja Somaalia poolt.

EL toetas tugevalt seda, et lisada tegevuskavasse aastani 2030 eesmärk 8.7 kaotada sunniviisiline töö, teha lõpp tänapäevasele orjapidamisele ja inimkaubandusele ning tagada lapstööjõu kasutamise kõige rängemate vormide, sealhulgas lapssõdurite värbamise ja kasutamise keelustamine ja kaotamine, ning 2025. aastaks kaotada lapstööjõu kasutamise kõik vormid, ning lisada tegevuskavasse samuti eesmärk 16.2 lõpetada laste väärkohtlemine, ärakasutamine, nendega kauplemine ning lastevastase vägivalla ja laste piinamise kõik vormid. 2015. aastal pidas EL ulatuslikke ettevalmistavaid konsultatsioone lastele keskendunud valitsusväliste organsatsioonide, ÜRO organite ja teiste rahvusvaheliste organisatsioonidega selle üle, kui oluline on lisada uude ELi inimõiguste ja demokraatia tegevuskavasse lastekaitseüsteemide tugevdamist kolmandates riikides käsitlev meede.

ELi pühendumine lastevastase vägivalla kõikide vormide lõpetamisele kajastub ka 2015. aasta septembris käivitunud diplomaatilises teavitustegevuses, kus ülemaailmne tähelepanu on suunatud laste- ja naistevastase vägivalla kõikidele vormidele ning laste ja varajaste abielude ja sundabielude ning naiste suguelundite moonutamise / lõikamise lõpetamisele. Kõik ELi delegatsioonid said juhised viia ellu meetmeid nende arvates esmatähtsates valdkondades ning esitada aruanded 2015. aasta detsembriks.

EL toetas jätkuvalt **relvakonfliktidest mõjutatud laste** küsimustega tegeleva ÜRO peasekretäri eriesindaja ja ÜRO Lastefondi (UNICEF) poolt 2014. aastal ühiselt algatatud kampaaniat „Lapsed, mitte sõdurid“, mille eesmärk on lõpetada laste värbamine konfliktiosaliste valitsuste relvajõududesse ning lõpetada laste kasutamine nendes 2016. aastaks. Vaatamata konflikti ägenemisele ja julgeolekuga seotud probleemide suurenemisele mõnes kampaanias osalevas riigis 2015. aastal, on kampaania tulemusena vabastatud tuhanded endised lapssõdurid ning mitu valitsust on näidanud selget pühendumust ja teinud kiiduväärt edusamme. Euroopa Komisjon käivitas augustis ka projektikonkursi, millest paljud keskendusid projektide toetamisele, mis on suunatud relvastatud rühmituste ja jõukudega seotud lastele ja relvavägivallast mõjutatud lastele.

Lisaks muudele vahenditele on arengukoostöö rahastamisvahendi⁴⁰ programmi⁴¹ „Üleilmsed avalikud hüved ja probleemid (2014–2020)“ eesmärk võidelda laste töö kõikide vormide vastu ning toetada strateegiaid ja sekkumisi, et käsitleda lapsi mõjutavaid konkreetseid probleeme ja väljakutseid. 2015. aasta lõpus tellis Euroopa Komisjon uuringu, et hinnata ELi peamisi sekkumisi mitmesuguste vahendite raames, eesmärgiga panna ette tõhusaid meetmeid tulevase tegevuse jaoks, et võidelda laste töö ja sunniviisilise töö vastu ELi rahvusvahelises koostöös ja arengus.

2015. aastal rõhutas EL jätkuvalt ELi ja UNICEFi vahelise lapse õigusi käsitleva töövahendi „Laste õiguste integreerimine arengukoostöösse“ väljaandmist. Koostöös Saksamaa koostööametiga korraldati lapse õiguste teemaline koolitus ELi delegatsioonide töötajatele, kohalikele ametivõimudele ja kodanikuühiskonna organisatsioonidele.

⁴⁰ https://ec.europa.eu/europeaid/how/finance/dci_en.htm_en .

⁴¹ II lisa – arengukoostöö rahastamisvahendi programm „Üleilmsed avalikud hüved ja probleemid“; Euroopa Parlamendi ja nõukogu 11. märtsi 2014. aasta määrus (EL) nr 233/2014, millega luuakse arengukoostöö rahastamisvahend aastateks 2014–2020 <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/PDF/?uri=CELEX:32014R0233&from=ET> .

EL tugevdas veelgi oma pühendumust hädaolukordades hariduse andmisele. Euroopa Komisjon eraldas 11 miljonit eurot 18 humanitaarabiprojektile, mille eesmärk on toetada konfliktist ja keerukatest hädaolukordadest mõjutatud lapsi hariduse kaudu, sellest omakorda 1 miljon eurot eraldati ebolaepideemiast mõjutatud laste hariduse rahastamiseks. See algatus on suurenenud igal aastal alates 2012. aastast, mil EL pühendas Nobeli rahupreemia raha lastele, kes on ilma jäetud võimalusest kasvada üles rahuajal. 2015. aasta lõpuks oli Euroopa Komisjoni humanitaarabi ja kodanikukaitse peadirektoraat (DG ECHO) eraldanud üle 23 miljoni euro ning tema kaudu oli abi saanud üle 1,5 miljoni lapse 26 riigis.

EL algatas uuringu laste hooldusasutustesse paigutamise ja võimalike alternatiivsete hoolduslahenduste kohta Aasias, Aafrikas, Kesk- ja Lõuna-Ameerika riikides. Uuringu peamine eesmärk on suurendada eriteadmisi ja suunata võimalikke tulevasi meetmeid, mis on seotud vanemliku hoolitsuseta jäänud ja hooldusasutustes paiknevate laste küsimusega üle kogu maailma.

ELi mitmepoolse tegevusega seoses esitab EL igal aastal koos GRULACiga ÜROs kaks resolutsiooni lapse õiguste kohta. Lisaks ÜRO Inimõiguste Nõukogu resolutsioonile „Lapse õigustesse parema investeerimise suunas“ oli EL ka ÜRO Peaassamblee kolmanda komitee õigust haridusele käsitleva resolutsiooni eesotsas. Viimases kutsutakse riike muu hulgas üles säilitama iga tüdruku ja poisi, sealhulgas puudega laste õigus kvaliteetsele, kaasavale ja terviklikule haridusele, tagama põlisrahvaste laste võrdne juurdepääs haridusele ning pakkuma haridust hädaolukordades lastele ja kaitsma haridust relvakonfliktide korral.

EL tunnistab täielikult tõsiseid väljakutseid, millega seisavad silmitsi **eakamad inimesed**, sealhulgas tööhõive, diskrimineerimise, väärkohtlemise, hooletusse jätmise ja pensionide osas. 2015. aastal osales EL aktiivselt 2015. aasta juulis New Yorgis toimunud ÜRO vananemise avatud töörühmas, et tugevdada eakate inimõiguste kaitset, ning Inimõiguste Nõukogus eakatele pühendatud aruteludel. Need kohtumised on olulised võimalused kogemuste, parimate tavade ja tegevuspõhimõtete vahetamiseks valitsuste esindajate, ekspertide ja kodanikuühiskonna osalejate vahel, sealhulgas selleks, et kaaluda sisulisi ettepanekuid rahvusvahelise õigusakti jaoks.

2015. aastal nägid **LGBTI**-inimesed⁴² teatavaid edusamme võrdõiguslikkuse suunas koos oluliste verstepostidega kogu aasta jooksul. Samasooliste abielu seadustati Ameerika Ühendriikides ja Mehhikos ning riigid, nagu näiteks Mosambiik, dekriminaliseerisid geide ja lesbide suhted. Vaatamata nendele sammudele koges ülemaailmne LGBTI-inimeste kõikide inimõiguste kasutamise kampaania mitmeid tagasilööke muudes piirkondades, sealhulgas Aafrikas ja Lähis-Idas. Veel ligikaudu 8 riigis karistatakse homoseksuaalsuse eest surmanuhtlusega ning ligikaudu 80 riiki peab samasooliste suhteid endiselt ebaseaduslikuks. LGBTI-inimeste vastane vägivald vohab jätkuvalt mitmel pool ning diskrimineerimine tervishoiu, hariduse ja muudes sektorites on laialt levinud.

EL on olnud selles küsimuses üha aktiivsem. 2015. aastal tõstatas EL LGBTI-inimeste õiguste küsimuse oma inimõigustealastes dialoogides Brasiilia, Gruusia, Ukraina, Mehhiko, Türgmenistani ja Kõrgõzstaniga. Samuti tõstatati see küsimus USA ja Kanadaga. Teine foorum, kus arutati LGBTI-küsimusi, oli Cotonou lepingu artikli 8 kohane poliitiline dialoog Aafrika, Kariibi mere ja Vaikse ookeani piirkonna riikidega. Sellega seoses tõstatati LGBTI-küsimusi 2015. aastal Gambia, Uganda ja Belizega. Kõrge esindaja / komisjoni asepresident Federica Mogherini tegi 17. mail avalduse, et tähistada rahvusvahelist homofoobia-, transfoobia- ja bifoobiavastast päeva, näidates üles solidaarsust kogu maailma LGBTI-inimestega nende jõupingutustes seksuaalsest sättumusest ja sooidentiteedist tuleneva diskrimineerimise lõpetamiseks.

Finantskoostöö valdkonnas toetatakse praegu kümmet LGBTI-inimeste võrdõiguslikkuse teemalist EIDHri valitsusväliste organisatsioonide projekti ligikaudu 8 miljoni euroga. Nende projektide eesmärk on parandada LGBTI-organisatsioonide nähtavust, nende aktsepteerimist ja dialoogi ametivõimudega seaduste muutmiseks; võidelda homofoobia vastu; kaitsta LGBTI-inimesi vägivalla eest ning pakkuda LGBTI-inimestele ja valitsusvälistele organisatsioonidele koolitust, teavet ja õigusabi.

⁴² Lesbid, geid, biseksuaalid, trans- ja intersoolised inimesed.

Ühinenud Rahvaste Organisatsioonis jätkab EL ÜRO töö toetamist ning eelkõige inimõigusi, seksuaalset sättumust ja soolist identiteeti käsitleva resolutsiooni⁴³ toetamist, mille Inimõiguste Nõukogu võttis vastu 2014. aasta septembris. 2015. aasta juunis kirjutasid Inimõiguste Nõukogu 28. istungjärgul kõik 28 ELi liikmesriiki alla ühisavaldusele, mis käsitleb seksuaalsest sättumusest ja sooidentiteedist tulenevat vägivalda ja diskrimineerimist. 29. septembril New Yorgis toimunud peaassamblee 70. istungjärgul korraldas ELi ja mõnda selle liikmesriiki hõlmav piirkondadevaheline LGBTI-küsimuste tuumikrühm ministrite tasandil kõrvalürituse „Kaasates kõiki: võrdõiguslikkus ja kaasamine 2015. aasta järgses arengukavas“. Osalejate seas olid Euroopa Komisjoni asepresident Frans Timmermans ja ÜRO peasekretär Ban-ki Moon. Koos teiste osalejatega toetas EL samuti ÜRO Vaikse ookeani homofoobia- ja transfoobiavastase kampaania käivitamist 2015. aasta augustis.

Muude piirkondlike organisatsioonide osas oli EL 2015. aastal selles küsimuses aktiivne OSCEs ning kaastöötas inimõõtmekeskuse rakendamist käsitleva kohtumise raames taas kord kõrvalüritust, kus käsitleti sallimatust OSCE piirkonnas asuvate LGBTI-inimeste suhtes ja nende diskrimineerimist. EL tegi 17. juunil 2015 avalduse Euroopa Nõukogu ministrite komitee istungjärgul, et juhtida tähelepanu vajadusele parandada LGBTI-inimeste inimõiguseid Euroopas ja kinnitada oma toetust Euroopa Nõukogu tegevusele, mille eesmärk on võidelda diskrimineerimise kõigi vormide vastu.

LGBTI-inimeste kõrvalejätmise hind

LGBTI-küsimuste tuumikrühma 8. iga-aastane kohtumine toimus rahvusvahelisel inimõiguste päeval 10. detsembril, keskendudes LGBTI-inimeste kõrvalejätmise ja diskrimineerimise hinnale ja nende kaasamisega seonduvatele eelistele majanduses, võttes arvesse Maailmapanga uuringut kõrvalejätmise majanduslike kulude kohta Indias. EL soodustas arutelu LGBTI-inimeste õiguste kaitsjatega kogu maailmast ning aruteludel käsitleti intersooliste inimeste nähtamatust, ÜRO arengukava ning kodanikuühiskonna tegutsemisruumi vähenemist.

EL toetab samuti kampaaniat #FREEANDEQUAL.

⁴³ ÜRO Inimõiguste Nõukogu resolutsioon – Inimõigused, seksuaalne sättumus ja sooline identiteet (vastu võetud 26. septembril 2014) - **A/HRC/RES/27/32**

EL jätkas **puuetega inimeste** õiguste teema lisamist mitmete partnerriikide ja piirkondlike organisatsioonidega peetavatesse inimõigustealastesse dialoogidesse.

EL on puuetega inimeste õiguste konventsiooni osaline. Juunis toimunud osalisriikide konverentsi 8. istungjärgu raames tutvustas EL peamisi edusamme puuetega inimeste õiguste konventsiooni rakendamisel ning väljendas oma toetust puudeküsimumise lisamisele säästva arengu eesmärkide hulka. Samuti korraldas EL kõrvalürituse koos Euroopa Puuetega Inimeste Foorumiga. 2014. aasta augustis vaadati ÜRO puuetega inimeste õiguste konventsiooni komitees esimest korda läbi ÜRO puuetega inimeste õiguste konventsiooni rakendamine ELis, tuginedes esimesele aruandele, mille EL esitas ÜRO-le puuetega inimeste õiguste konventsiooni rakendamise kohta ELis. Välissuhete osas tunnustas kõnealune komitee suundumust lisada puuetega inimeste õigused ELi välistegevuse rahastamise; puude teema lisamist 2015. aasta järgseid säästva arengu eesmärke käsitleva ELi teatise esmatahtsate valdkondade hulka ning nõukogu järeldusi, mis käsitlevad puuetega inimeste kaasamist katastroofide ohjamise, ja tema pühendumist Sendai katastroofiohu vähendamise raamistikule 2015–2030. Komitee esitas mitu soovitusi selle kohta, kuidas parandada puuetega inimeste õiguste konventsiooni artiklite 11 (ohuolukorrad ja humanitaarsed eriolukorrad) ja 32 (rahvusvaheline koostöö) rakendamist. Detsembris vastas Euroopa Komisjon komitee lõppjäreldustes sisalduvatele soovitudele seeläbi, et võttis vastu Euroopa juurdepääsetavuse akti – direktiivi ettepanek teatavate toodete ja teenuste juurdepääsetavuse kohta.

ASEMi⁴⁴ kõrgetasemelisel puudeteemalisel kohtumisel, mis toimus 29.–30. oktoobril Hiinas Pekingis, toonitas EL, kuivõrd oluliseks ta peab kõnealuses konventsioonis ettenähtud inimõigustel põhinevat lähenemisviisi, ning rõhutas, et kõnealust lähenemisviisi tuleb kohaldada ka tugitehnoloogiate tärkava turu käsitlemisel.

EL tõhustab oma rahalist toetust puuetega inimeste sotsiaalse kaasamise ja nende inimõiguste jaoks oma arengukoostöös. Toetust antakse puuetega inimestele suunatud projektide kaudu ning puuetega inimestega seotud teemade tõhusama integreerimise kaudu üldisesse arengukoostöösse, näiteks juurdepääsetavuse tagamise teel.

⁴⁴ Aasia-Euroopa kohtumine (ASEM) loodi 1996. aastal ning on sellest ajast peale olnud peamine Euroopa ja Aasia vaheline dialoogi- ja koostööfoorum.

Põlisrahvaste ja vähemuste hulka kuuluvate isikute õigused

Vähemuste hulka kuuluvad isikud seisavad kõikides maailma piirkondades jätkuvalt silmitsi tõsiste ohtude, diskrimineerimise ja rassismiga ning liiga sageli ei võimaldata neil täiel määral osaleda oma riigi majandus-, poliitilises ja sotsiaalelus. EL on võtnud sõna mitmepoolsetel foorumitel, propageerides vähemuste hulka kuuluvate inimeste õiguseid. Probleeme, millega mõned elanikkonnarühmad, nagu romad ja krimmitatarlased, silmitsi seisavad, on tõstatatud rahvusvaheliste volitatud esindajatega, nt vähemuste küsimusega tegeleva ÜRO eriraportööri ja OSCE rahvusvähemuste ülemvolinikuga. Samuti osales EL 2015. aasta novembris iga-aastaselt vähemuste küsimuste foorumil, mis sel korral käsitles vähemusi kriminaalõigussüsteemis ning kus EL toetas mitmeid soovitusi, muu hulgas seaduste erapooletut ja mittediskrimineerivat kohaldamist. ELi koostöö partnerriikidega ja kodanikuühiskonna toetamine, eeskätt EIDHRi kaudu, sisaldas ka meetmeid vähemuste hulka kuuluvate inimeste, sealhulgas kastipõhise diskrimineerimise all kannatavate inimeste diskrimineerimise vastu võitlemiseks ja nende diskrimineerimise kaotamiseks.

Põlisrahvastele valmistasid jätkuvalt probleeme maaga seotud inimõiguste küsimused, sealhulgas maa hõivamise ja kliimamuutustega seoses.

EIDHRi kaudu toetab EL koos ILOga projekti, mis tegeleb põlisrahvaste õiguskaitsele juurdepääsu parandamisega ja põlisrahvaste arenguga kogukonnapõhise seiremehhanismi kaudu. Projekt oli väga tähtis põlisrahvaste lisamisel tegevuskavasse aastani 2030.

EL väljendas ILO haldusnõukogu 325. istungil 2015. aasta novembris oma toetust ILO algatusele edendada põlisrahvaste juurdepääsu kaasavale ja säästvale arengule.

Nagu on kirjas ELi inimõiguste ja demokraatia tegevuskavas, alustas EL põlisrahvaid käsitleva tugevdatud ELi poliitika koostamist kooskõlas ÜRO põlisrahvaste õiguste deklaratsiooniga ning 2014. aasta novembris New Yorgis toimunud põlisrahvaste maailmakonverentsi lõppdokumendiga. Sellega seoses korraldas EL konsultatsioone põlisrahvastega. Konsultatsioonidel väljendasid põlisrahvad heameelt ELi lähenemisviisi üle, andsid väärtusliku panuse ja soovitusi ning kutsusid üles jätkuvale dialoogile ELiga. Uus ELi poliitika põlisrahvastega seotud küsimustes valmib eeldatavasti 2016. aastal.

Rassismi, rassilise diskrimineerimise, ksenofoobia ja sellega seotud sallimatuse likvideerimine oli ELi jaoks endiselt esmatähtis. EL jätkab osalemist ÜRO tegevuses ning dialoogides partnerriikide ja kodanikuühiskonnaga, et edendada teadlikkust ja parimate tavade vahetamist. EL andis märkimisväärse panuse Durbanis deklaratiooni ja tegevusprogrammi tõhusa rakendamise valitsustevahelisse töörühma, täiendavate standardite väljatöötamise ajutisse komiteesse ning Aafrika päritolu inimesi käsitlevasse ekspertide töörühma. Peale selle kasutab EL kõiki võimalusi, sealhulgas interaktiivseid dialooge Inimõiguste Nõukogu volitatud esindajatega, et astuda välja rassismi, rassilise diskrimineerimise, ksenofoobia ja sellega seotud sallimatuse vastu ning propageerida kõigi inimeste, sealhulgas Aafrika päritolu inimeste inimõiguste edendamist ja kaitsmist.

Äritegevus ja inimõigused

2015. aastal laekus paljudes kohtades üle kogu maailma jätkuvalt teateid ettevõtete käitumisest tingitud kodaniku- ja poliitiliste, majanduslike, sotsiaalsete ja kultuuriliste õiguste rikkumise kohta. Need hõlmasid rünnakuid töötajate õigustele ning maaelanikkonna ja põlisrahvaste kogukondade suhtes, kes seisavad silmitsi maa hõivamise ja sundümberasustamisega, eelkõige teatavates Aasia ja Ladina-Ameerika riikides.

Sellega seoses toetas EL inimõiguste kaitsjate tegevust ning propageeris inimõiguste austamist ettevõtete poolt paljudes kolmandates riikides nii korrapärase inimõigustealaste dialoogide kui ka *ad hoc* kohtumiste raames. ELi inimõiguste eriesindaja tõstatas äritegevuse ja inimõigused peamise prioriteedina oma aruteludes strateegiliste partneritega, sealhulgas Lõuna-Aafrika ja Brasiiliaga ning Aafrika Liiduga. Septembris korraldasid Euroopa Liit ja Brasiilia äritegevusele ja inimõigustele pühendatud seminari, mille käigus osalejad ELi institutsioonidest ja liikmesriikidest, Brasiilia ametkondadest, ÜROst ning Brasiilia ja Euroopa ettevõtetest jagasid parimaid tavasid, et tugevdada kõnealuses küsimuses kahe- ja mitmepoolset koostööd.

EL edendas jätkuvalt ÜRO äritegevuse ja inimõiguste juhtpõhimõtteid, mis kiideti 2011. aastal ÜRO tasandil ühehäälselt heaks kui parim poliitikavahend nende küsimustega terviklikult ja kõige tõhusamalt tegelemiseks, ning tegi edusamme nende juhtpõhimõtete rakendamise osas. ELi liikmesriigid jätkasid ettevalmistusi äritegevuse ning inimõiguste ja/või ettevõtja sotsiaalse vastutuse alaste riiklike tegevuskavade koostamiseks. 2015. aasta lõpuks oli seitse liikmesriiki võtnud vastu äritegevuse ja inimõiguste riiklikud tegevuskavad ning veel kakskümmend oli viinud lõpule või teinud märkimisväärsed edusamme ettevõtja sotsiaalse vastutuse alaste riiklike tegevuskavade osas. 2015. aasta juulis vastu võetud komisjoni talituste töödokument ÜRO äritegevuse ja inimõiguste juhtpõhimõtete rakendamise kohta ELis esitas põhjaliku analüüsi nende rakendamise seisuga ELis ja ELi välistegevuses alates ettevõtja sotsiaalset vastutust käsitleva teatise vastuvõtmisest 2011. aastal⁴⁵. Äritegevuse ja inimõiguste küsimuse käsitlemise toetamisel on Euroopa Komisjon aktiivselt hõlbustanud täiendavate vahendite kasutuselevõttu, nt ÜRO algatus Global Compact, OECD suunised rahvusvahelistele ettevõtetele, ILO kolmepoolne deklaratsioon⁴⁶ ja sotsiaalse vastutuse suunised (ISO 26000).

Tehnilise toetuse osas tegi Euroopa Komisjon 2015. aastal ettevalmistusi ÜRO äritegevuse ja inimõiguste juhtpõhimõtete rakendamise teemalise EIDHri projektikonkursi jaoks, mis kuulutatakse välja 2016. aasta juulis. Samamoodi anti teatavatele CELACi riikidele partnerlusinstrumendi kaudu tehnilist toetust riiklike tegevuskavade koostamiseks. 2014. aastal Addis Abebas peetud ELi ja Aafrika Liidu seminari järelmeetmena andis EL tehnilist toetust Aafrika Liidu raamistiku väljatöötamiseks vastutustundliku ettevõtluse edendamise kohta Aafrikas.

Mitmepoolses raamistikus toetab EL konsensuslikku lähenemisviisi. See hõlmab 2011. aastal asutatud ÜRO äritegevuse ja inimõiguste töörühma toetamist. EL toetab samuti ÜRO inimõiguste ülemvoliniku büroo juhitud vastutuse ja õiguskaitsevahendite projekti, et parandada äriühingute poolt toime pandud inimõiguste tõsise rikkumise ohvrite juurdepääsu riiklikele õiguskaitsevahenditele.

⁴⁵ SWD(2015) 144 final ja COM(2011)681.

⁴⁶ ILO kolmepoolne deklaratsioon rahvusvaheliste ettevõtete ja sotsiaalpoliitika põhimõtete kohta.

Juulis tuli Inimõiguste Nõukogus esimest korda kokku valitsustevaheline töörühm rahvusvaheliselt õiguslikult siduva dokumendi koostamiseks äritegevuse ja inimõiguste teemal, mida juhatas Ecuador. Avaistungil kutsus EL üles uuendama pühendumist ÜRO juhtpõhimõtete rakendamisele ning kritiseeris asjaolu, et valitsustevaheline töörühm keskendub tegelikkuses üksnes rahvusvahelistele korporatsioonidele, samas kui paljud inimõiguste rikkumised pannakse toime ettevõtete poolt riiklikul tasandil. EL avaldas kahetsust, et tagasi lükati tema palve, mille kohaselt keskenduks valitsustevaheline töörühm kõikidele ettevõtetele. Valitsustevaheline töörühm kohtub uuesti 2016. aasta oktoobris.

Ettevõtja sotsiaalne vastutus ning äritegevus ja inimõigused lisati eri riikide ja piirkondadega peetavatesse dialoogidesse. Näiteks võeti 2015. aasta detsembris toimunud ASEMi töö- ja tööhõiveministrite 5. konverentsil vastu Sofia deklaratsioon, mis sisaldab põhjalikku peatükki inimväärses töös ja ohutamate töökohtade edendamise kohta üleilmsetes tarneahelates.

4. Inimõigused ELi välispoliitikas

Kaubandus

Koos teiste ELi välispoliitika valdkondadega, eeskätt arengukoostööga, võib kaubanduspoliitika olla võimas vahend, millega toetada inimõiguste edendamist kolmandates riikides. EL on olnud teerajaja säästva arengu eesmärkide lõimimisel kaubanduspoliitikasse ja kaubanduse muutmisel vahendiks, mille abil edendada säästvat arengut kogu maailmas. Seda, kui tähtis on kaubanduspoliitika võimalik panus säästvasse arengusse, kinnitati ülemaailmsel tasandil 2015. aastal säästva arengu tegevuskavas aastani 2030.

Kooskõlas 2015. aasta oktoobri teatisega „Kaubandus kõigile: vastutustundlikuma kaubandus- ja investeerimispoliitika poole“⁴⁷ jätkas EL arenguriikide, eriti vähim arenenud riikide ja teiste kõige enam abi vajavate riikide abistamist, et nad saaksid integreeruda ülemaailmsesse kaubandussüsteemi ja saada kaubandusest võimalikult palju kasu. See abistamine toimub ELi kaubandusabi poliitika, ELi ühepoolsete kaubandussoodustuste ning kahepoolsete ja piirkondlike kaubanduslepingute kaudu. Inimõigustega seotud kaalutlusi võetakse arvesse ühepoolsete soodustuste (eriti säästvat arengut ja head valitsemistava stimuleeriva erikorra GSP+) puhul, ELi ekspordikontrolli poliitikas ja ELi kahepoolsetes vabakaubanduslepingutes.

Ühepoolsete soodustustega seoses on praegust üldise soodustuste süsteemi (GSP) määrust kohaldatud alates 1. jaanuarist 2014. Neljateistkümnele riigile on antud uue erikorra alusel eriti soodsad kaubandussoodustused (GSP+), mis edendavad 27 rahvusvahelise konventsiooni täitmist (sealhulgas põhilised inimõiguste ning töötajate õiguste konventsioonid). 2015. aastal toimus ELi ja GSP+ soodustuste saajate vahel intensiivne konventsioonide rakendamise alane dialoog ning EL võttis kasutusele täiendavad uuenduslikud viisid asjaomaste inimõigusi käsitlevate lepingute ja Rahvusvahelise Tööorganisatsiooni (ILO) konventsioonide rakendamise, jõustamise ja jälgimise toetamiseks. GSP+ järelevalvetsükli esimene aruanne avaldati 2016. aasta alguses.

2015. aasta EIDHRi ülemaailmne projektikonkurss sisaldas eraldi osa, mis oli pühendatud kodanikuühiskonna osalejate toetamisele ja nende mõjuvõimu suurendamisele GSP+ erikorra raames soodustatud riikide poolt ratifitseeritud asjaomase 27 konventsiooni järelevalvesse ja tõhusasse rakendamisse panustamisel (5 miljonit eurot). Valitud projektid aitavad tagada, et kodanikuühiskonna organisatsioonid jälgivad nõuetekohaselt GSP+ erikorra raames soodustatud riikides toime pandud inimõiguste rikkumisi.

Ekspordikontrolli osas vaadatakse läbi määrust (EÜ) nr 1236/2005, mis käsitleb kauplemist teatavate kaupadega, mida on võimalik kasutada surmanuhtluse täideviimiseks, piinamiseks või muul julmal, ebainimlikul või alandaval moel kohtlemiseks või karistamiseks,⁴⁸ ning edusamme tehti komisjoni muutmissettepaneku arutamisel. 2015. aasta viimases kvartalis määrasid Euroopa Parlament ja nõukogu kindlaks oma seisukohad ja alustasid kõnealuses küsimuses kolmepoolseid läbirääkimisi komisjoniga, et viia protsess lõpule 2016. aastal.

⁴⁷ COM(2015) 497 final:
<http://ec.europa.eu/transparency/regdoc/rep/1/2015/ET/1-2015-497-ET-F1-1.PDF> .

⁴⁸ Komisjoni 20. detsembri 2011. aasta rakendusmäärus (EL) nr 1352/2011.

Komisjon töötas nõukogu määruse (EÜ) nr 428/2009⁴⁹ (millega kehtestatakse ühenduse kord kahesuguse kasutusega kaupade ekspordi, edasitoimetamise, vahendamise ja transiidi kontrollimiseks) ajakohastamise nimel, käsitledes sealhulgas kontrolli jälgimistehnoloogia üle, et leevendada potentsiaalseid riske, mis on seotud inimõiguste rikkumiseks kasutada võidavate IKT toodete kontrollimatu ekspordiga. Enne läbivaatamist algatati 2015. aastal mõju eelhindamine; muudetud määruse ettepanek on kavas esitada 2016. aasta sügisel.

Euroopa Komisjon on võtnud endale kohustuse käsitleda inimõiguste teemat oma mõjuhindangutes alati, kui see on asjakohane. Mõjuhindangud viiakse läbi selliste seadusandlike ja muude kui seadusandlike ettepanekute, rakendusmeetmete ja kaubanduspoliitika algatuste puhul, millel on märkimisväärne majanduslik, sotsiaalne ja keskkonnamõju. Põhiõiguste ja inimõiguste jaoks on välja töötatud spetsiaalne suunisdokument⁵⁰.

Alates 2012. aastast on vastutav komisjoni talitus lisanud kaubandus- ja investeerimislepingute puhul kõigisse mõjuhindangutesse ja jätkusuutlikkuse mõjuhindangutesse süstemaatiliselt inimõigustele avalduva võimaliku mõju analüüsi⁵¹. Jätkusuutlikkuse mõjuhindangud on üksikasjalikumad hinnangud, mis viiakse läbi kõigi oluliste kaubanduslääbirääkimiste puhul läbirääkimiste protsessis.

Selleks et muuta kaubandus- ja investeerimisalgatuste poolt inimõigustele avaldatava mõju hindamist täpsemaks, on alates 2015. aastast järgitud uute kaubanduspoliitika algatuste mõjuhindangute ja jätkusuutlikkuse mõjuhindangute analüüsi puhul Euroopa Komisjoni poolt samal aastal avaldatud spetsiifilisi suuniseid. Näiteks ELi ja Myanmar/Birma vahelist investeringute kaitse lepingut käsitlev jätkusuutlikkuse mõjuhindang, mis käivitati 2015. aasta septembris ja viiakse lõpule 2016. aasta esimeses pooles.

⁴⁹ Nõukogu 5. mai 2009. aasta määrus (EÜ) nr 428/2009.

⁵⁰ Parema õigusloome vahend #24.

⁵¹ Kasutatav metoodika tugineb 2011. aasta suunistele, mille komisjoni talitused koostasid põhiõiguste arvessevõtmiseks mõjuhindangutes, SEC(2011) 567 final: http://ec.europa.eu/justice/fundamental-rights/files/operational-guidance_en.pdf.

Mitmepoolsel tasandil toetab EL relvakaubanduslepingut, mille eesmärk on suurendada relvakaubanduse valdkonnas vastutustundlikkust ja läbipaistvust ning mis jõustus 2014. aasta lõpus. Lepingus nõutakse muu hulgas, et relvaekspordi alastes otsustes tuleb hinnata riski, et relvi võidakse kasutada inimõiguste või rahvusvahelise humanitaarõiguse tõsiste rikkumiste, sealhulgas soolise vägivalla toimepanemiseks või hõlbustamiseks. Selline riskihindamine lisandub relvaekspordi keelule, juhul kui relvi võidakse kasutada genotsiidi, inimsusvastaste kuritegude, Genfi konventsiooni raskete rikkumiste, tsiviilisikute vastu suunatud rünnakute või muude asjaomaste rahvusvaheliste konventsioonidega määratletud sõjakuritegude toimepanemiseks.

Sellega seoses propageeris EL 2015. aastal jätkuvalt lepingu ratifitseerimist kõigi ÜRO liikmesriikide poolt. Lisaks nendele diplomaatilistele jõupingutustele anti ELi rahastatud relvakaubanduslepingu rakendamise toetamise programmist tehnilist abi mitmele soodustatud riigile (seni 11), et nad tugevdaksid oma riiklikke süsteeme kooskõlas lepingu nõuetega.

Arengukoostöö

EL on võtnud kohustuseks lisada inimõiguste küsimus oma arengukoostöösse. Sellega seoses, pärast 2014. aastal komisjoni talituste töödokumendi „Õigustel põhinev lähenemisviis ELi arengukoostööle, mis hõlmab kõiki inimõigusi“⁵² ja seejärel sellega seotud nõukogu järelduste⁵³ vastuvõtmist, mis loovad konkreetsete juhiste kogumi, on EL alustanud sellise õigustel põhineva lähenemisviisi järkjärgulist integreerimist oma arenguprogrammidesse. Lisaks sellele, et eesmärk on mitte tekitada kahju, vältides tahtmatut negatiivset mõju lõplike toetusesaajate arendustegevusele, on eesmärk ka teha maksimaalselt head, panustades konkreetset ja otseselt toetusesaajate inimõiguste teostamisse, mida käsitletakse nii arengukoostöö vahendi kui ka eesmärgina. Euroopa Komisjon integreeris õigustel põhineva lähenemisviisi tähtsamatesse dokumentidesse, sealhulgas näiteks abi andmise viiside projektikirjeldustesse, projekti järelevalvesüsteemi, projekti hindamise kriteeriumitesse ning tegevuskavadesse kodanikuühiskonnaga koostöö tegemiseks. Kohalikul tasandil on mõned ELi delegatsioonid juba integreerinud õigustel põhineva lähenemisviisi oma programmitöösse.

ELi rahastatud projekte kavandatakse järkjärguliselt vastavalt õigustel põhinevale lähenemisviisile. Peale selle tehti 2015. aastal ettevalmistusi toetusprogrammi jaoks, mis oleks kasutusvalmis 2016. aasta alguseks, et koolitada ELi delegatsioone ja muid ELi teenistujaid õigustel põhineva lähenemisviisi rakendamise vallas.

Kavas on töövahendite rakendamise esimene hindamine.

⁵² SWD(2014) 152 final, Brüssel, 30. aprill 2014.

⁵³ Nõukogu järeldused õigustel põhineva lähenemisviisi kohta, mis võeti vastu 2014. aasta mais: http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/foraff/142682.pdf.